

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу

доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна бакалаврська робота

на тему: «Роль Туреччини у регіональній безпеці
Чорноморського басейну»

Виконала: студентка 4 курсу групи УК-41
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Чорнобай

Анастасія

Миколаївна

(прізвище та ініціали)

Керівниця: к.політ.н., доц. Панасенко Г. С.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.політ.н., доц. Дібікова Ю. С.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії:

(підпис)

Велієв Фаріз Тейюб огли
(прізвище та ініціали)

Харків – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший (бакалаврський)

Напрямок підготовки

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
Доц. Парфіненко А. Ю.

«_____» 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Чорнобай Анастасії Миколаївни

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

Тема роботи «Роль Туреччини у регіональній безпеці Чорноморського басейну»

керівниця роботи Панасенко Ганна Сергіївна, к.політ.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету №4001-5/869 від 02.04.2025

2. Строк подання студенткою роботи 09.05.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

Розкрити сутність поняття «регіональна безпека» як об'єкта міжнародно-політичних досліджень; сформулювати понятійно-категоріальний апарат дослідження; дослідити соціально-політичний та економічний профіль Турецької Республіки; проаналізувати історичний розвиток політики Туреччини в Чорноморському регіоні; дослідити військово-політичну присутність Туреччини в регіоні; розглянути політичну та дипломатичну активність Туреччини; визначити перспективи розвитку відносин Туреччини з державами Чорноморського басейну.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретико-методологічні основи та джерельна база дослідження
2	Розділ 2. Аналіз сучасних аспектів і перспективи ролі Туреччини в регіональній безпеці

5. Дата видачі завдання 25.11.2024 р.

Студентка

підпис

Анастасія ЧОРНОБАЙ

ініціали, прізвище

Керівниця роботи

підпис

Ганна ПАНАСЕНКО

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Чорнобай А. М. Роль Туреччини у регіональній безпеці Чорноморського басейну.

Робота присвячена вивченню ролі Туреччини у забезпеченні безпеки в Чорноморському регіоні в рамках сучасної міжнародної політики. У дослідженні висвітлено теоретичні основи та джерельну базу дослідження, розглянуто соціально-політичний та економічний профіль Турецької Республіки, а також історію розвитку її політики в цьому регіоні. Особливу увагу приділено аналізу взаємодії Туреччини з країнами Чорноморського басейну, зокрема в рамках безпекових ініціатив та розвитку двосторонніх відносин. Виявлено активну дипломатичну діяльність Туреччини, спрямовану на вирішення регіональних конфліктів і підтримку стабільності в Чорноморському регіоні. Також розглянуто перспективи подальшого розвитку відносин Туреччини з державами регіону.

Показано, що багатовекторна зовнішня політика Анкари та її зростаюча військово-політична активність значною мірою впливають на архітектуру регіональної безпеки й можуть формувати нові підходи до міждержавної взаємодії в Чорноморському просторі.

ANNOTATION

Chornobai A. M. The Role of Turkey in Regional Security in the Black Sea Basin.

The work is devoted to the study of Turkey's role in ensuring security in the Black Sea region within the framework of contemporary international politics. The research highlights the theoretical foundations and source base of the study, examines the socio-political and economic profile of the Republic of Turkey, as well as the history of the development of its policy in this region. Particular attention is paid to the analysis of Turkey's interaction with the countries of the Black Sea basin, especially within the framework of security initiatives and the development of bilateral relations. The study reveals Turkey's active diplomatic efforts aimed at resolving regional conflicts and supporting stability in the Black Sea region. It also considers the prospects for the further development of Turkey's relations with the states of the region.

It is shown that Ankara's multi-vector foreign policy and its growing military-political activity significantly influence the architecture of regional security and may shape new approaches to interstate cooperation in the Black Sea area.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи та джерельна база дослідження.....	6
1.1. Регіональна безпека як об'єкт міжнародно-політичних досліджень.....	6
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження.....	16
1.3. Соціально-політичний та економічний профіль Туреччини.....	21
Розділ 2. Аналіз сучасних аспектів і перспективи ролі Туреччини в регіональній безпеці.....	33
2.1. Історичний контекст ролі Туреччини в Чорноморському регіоні...33	
2.2. Військова присутність і стратегічна співпраця країни у регіоні...39	
2.3. Політична та дипломатична діяльність Турецької республіки у Чорноморському регіоні.....	46
2.4. Перспективи подальшого розвитку відносин Туреччини з країнами Чорноморського басейну.....	53
Висновки.....	61
Список використаних джерел.....	64
Додатки.....	79

ВСТУП

Актуальність теми. Чорноморський регіон зазнає глибокі геополітичні трансформації, спричинені нестабільністю безпекового середовища, зростанням військової активності та конкуренцією між ключовими глобальними й регіональними акторами. Дослідження ролі окремих держав у формуванні стабільності й безпеки стає особливо актуальним. Одним із провідних учасників регіональних процесів є Туреччина, яка впливає на політичну динаміку, безпекові ініціативи та економічну взаємодію.

Зовнішньополітична стратегія Туреччини в Чорноморському регіоні спрямована на зміцнення стабільності, розширення економічного співробітництва та розвиток енергетичних і транспортних зв'язків. Анкара відіграє важливу роль у забезпеченні енергетичної безпеки та функціонуванні коридорів між Європою й Азією. Водночас Туреччина залишається вагомим торговельним та інвестиційним партнером для країн регіону.

У військово-політичній сфері Турецька республіка підтримує регіональні безпекові механізми та співпрацює з міжнародними організаціями. Завдяки стратегічному розташуванню та військовому потенціалу вона бере участь у миротворчих ініціативах і сприяє стабільності в Чорноморському просторі. Аналіз її політики дає змогу краще зрозуміти регіональну динаміку й окреслити перспективи довготривалого миру, безпеки та розвитку.

Об'єкт дослідження – роль Туреччини у сфері регіональної безпеки Чорноморського басейну.

Предмет дослідження – політичні, економічні та безпекові аспекти взаємодії Туреччини з країнами Чорноморського регіону.

Мета роботи – проаналізувати роль Туреччини у забезпеченні безпеки та стабільності Чорноморського регіону, а також дослідити політичні, економічні і безпекові аспекти її взаємодії з країнами регіону.

Зазначена мета передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- розкрити сутність поняття «регіональна безпека» як важливого елементу міжнародно-політичних досліджень;

- сформувати понятійно-категоріальний апарат дослідження;
- дослідити соціально-політичний та економічний профіль Турецької Республіки;
- проаналізувати історичний розвиток політики Туреччини в Чорноморському регіоні;
- дослідити військово-політичну присутність Туреччини в регіоні;
- розглянути політичну та дипломатичну активність Туреччини;
- визначити перспективи розвитку відносин Туреччини з державами Чорноморського басейну.

Джерельна база дослідження охоплює офіційні документи державних органів Туреччини, зокрема Міністерства закордонних справ і Міністерства національної оборони, в яких відображено зовнішньополітичні орієнтири держави та її бачення безпеки в Чорноморському регіоні. Використано також аналітичні матеріали авторитетних міжнародних інституцій (Atlantic Council, Chatham House, Freedom House, SETA, EDAM тощо), що висвітлюють політику Туреччини щодо країн регіону. Особливу увагу приділено джерелам, присвяченим воєнно-технічній співпраці з Україною, насамперед у сфері виробництва безпілотників Bayraktar.

Ступінь вивченості проблеми. Варто відзначити, що тема ролі Туреччини в Чорноморському регіоні набуває актуальності, проте залишається фрагментарно дослідженою. В українському науковому дискурсі окремі аспекти цієї теми розглядаються у працях А. Баскакової [10], Є. Габер [48], які аналізують питання турецько-українських відносин, а також загальну роль Туреччини в балансуванні впливу Росії в регіоні.

Серед зарубіжних авторів заслуговують на увагу праці М. Айдина [20], Г. Е. Гюзей [25], О. Акташ [122], Х. Онъоза [25], Х. Терзі [45], І. Телліоглу [138], А. Озера [28], С. Кору [76], Г. Кочер [42], Г. Кьочера [42], К. А. Деміра [39], М. Челікпала [37], Х. Озетем [29], Х. Арідеміра [123], Й. Ишика [72], Д. Ісашенко [26], З. Лехнера [27], які досліджують сучасну зовнішню політику Туреччини та її стратегічні амбіції у Чорному морі.

Попри наявність значної кількості джерел і публікацій, можна стверджувати, що в академічному полі все ще бракує цілісних міждисциплінарних досліджень, які б охоплювали роль Туреччини не лише з безпекової, а й з енергетичної, дипломатичної та економічної точок зору. Це визначає потребу у подальшому комплексному вивченні цієї теми.

У процесі виконання дослідження було застосовано комплекс взаємопов'язаних **методів**, які дозволили здійснити всебічний аналіз безпекової ролі Туреччини в Чорноморському регіоні. Серед них: аналіз, синтез, порівняння, а також індукція та дедукція. Аналіз дозволив розглянути основні елементи військово-політичної стратегії Туреччини, синтез допоміг об'єднати отриману інформацію в єдину картину безпекової ситуації. Метод порівняння було використано для оцінки позицій Туреччини поруч з іншими країнами регіону, а індукція та дедукція сприяли виявленню основних тенденцій і формуванню загальних висновків щодо впливу Туреччини на безпеку в регіоні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стратегічні пріоритети європейської та світової політики: дипломатія, економіка, туризм» (м. Харків, 24 квітня 2025 р.). Тема тез доповіді – «Роль Туреччини у забезпеченні регіональної безпеки в умовах російсько-української війни».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 59 сторінок тексту, 7 рисунків, 4 таблиці, 10 додатків. Список джерел включає 145 найменувань, в тому числі 98 електронні ресурси.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Регіональна безпека як об'єкт міжнародно-політичних досліджень

У сучасних умовах динамічних геополітичних змін питання забезпечення балансу сил на міжнародній арені та ефективної системи міжнародної безпеки постають як основні виклики для підтримання глобального миру та стабільності. Водночас, зростання впливу регіонів на міжнародні відносини та безпеку вимагає глибокого аналізу регіональних безпекових систем. Зокрема, Чорноморський регіон виступає важливим простором, де перетинаються інтереси глобальних і регіональних акторів, а взаємодія економічних, політичних і військових факторів визначає рівень регіональної безпеки.

Розглядаючи теоретичні основи регіональної безпеки, варто звернути увагу на поняття регіону в цілому. Загалом це питання викликає значну полеміку у соціальних науках, що зумовлено тим, що регіон є галуззю інтересів багатьох галузей науки. У сучасних міжнародно-політичних дослідженнях «регіон» інтерпретується залежно від контексту дослідження, і майже будь-яка компактна територія може бути визнана регіоном. Загальноприйнятого визначення цієї категорії в науковій спільноті досі немає, що зумовлює складність уніфікованого підходу до її аналізу.

Регіон (від лат. regio – область, район) територія, яка відрізняється від інших територій за рядом ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів [14]. Серед таких ознак: відносна однорідність природних умов, спрямованість розвитку продуктивних сил, заснована на поєднанні природних ресурсів із наявною матеріально-технічною та соціальною інфраструктурою, а також особливості соціально-політичного устрою.

Політолог Р. Джервіс стверджує, що регіон (або система, згідно з його термінологією) можна визначити як групи взаємопов'язаних держав, де зміна будь-яких відносин у групі вплине на інші, і що регіон в цілому розвиває характеристики та поведінку, які відрізняються від тих, що притаманні окремим державам [54].

У міжнародній політиці значну увагу приділяють концептуалізації регіону. Американські політологи Л. Канторі та С. Спігела [15] у 1970 р. запропонували визначення, яке стало базовим для багатьох дослідників. Вони описали регіон як географічну зону, що охоплює держави, які взаємопов'язані у міжнародних відносинах [15,с.163]. Попри свою зрозумілість, це визначення базується переважно на географічному підході, залишаючи поза увагою інші важливі аспекти регіоналізації, такі як економічні, політичні, військові, ідеологічні та соціокультурні фактори.

Натомість, професор політології П. Каценштайн, заперечує географічні детермінанти регіонів, вважаючи їх «не справжніми», «не природними» або «не сумісними». Замість цього вони є «соціальними та когнітивними конструкціями, що коріняться в політичній практиці» і відкриті до змін. Тому, для П. Каценштайна, регіон є об'єднанням держав, що мають спільну ідентичність. Наприклад, ідея того, що Італія (середземноморська держава) або Туреччина (ісламська держава на південно-східному країн Європи) є членами Організації Північноатлантичного договору (НАТО), не є «природною», тобто результатом географії чи навіть культурних зв'язків або історичних спадщин. Натомість їхнє членство в альянсі зумовлене політичними уявленнями «північноатлантичних» політичних лідерів на початку етапу Холодної війни [21,с.3].

Регіональна безпека є важливою складовою міжнародної безпеки, яка забезпечує можливість країнам визначати свої економічні, політичні та культурні напрями розвитку, не зазнаючи загрози з боку інших держав чи зовнішніх конфліктів. Це гарантує суверенітет і захищеність від втручання у внутрішні справи. У міжнародному праві, відповідно до Статуту ООН,

підписання регіональних угод і створення інститутів безпеки дозволяється, якщо вони не порушують загальних принципів організації [2].

Це створює основу для мирного співіснування та розвитку країн в межах певних регіонів через добровільне об'єднання. Регіональна безпека відноситься до заходів захисту та оборони, що здійснюються в межах конкретної географічної зони для вирішення національних та регіональних питань безпеки, включно з оборонним бюджетом, військовою готовністю, збором розвідданих, правоохоронних органів та дипломатію.

Регіональна політика є важливою складовою міжнародних відносин, спрямованою на забезпечення стабільності та розвитку певного географічного простору. Вона включає координацію економічних, політичних, військових і соціокультурних інтересів між державами, що належать до одного регіону. Водночас вона охоплює механізми сек'юритизації, які дозволяють визначати ключові загрози для безпеки в межах регіонів [12, с.76].

Посилаючись на теоретичні основи регіональної безпеки, доцільно звернути увагу на те, як різні теоретичні школи міжнародних відносин інтерпретують проблематику безпеки. Розгляд таких підходів дозволяє зрозуміти багатовимірність концепції безпеки та її залежність від ідеологічних і методологічних рамок.

Копенгагенська школа, зокрема роботи дослідників Б. Бузана та О. Уейвера, суттєво вплинули на розвиток теорії регіональних комплексів безпеки. Їх підхід дозволяє аналізувати регіони як автономні одиниці, де взаємозалежність питань безпеки створює основу для регіональної координації. Б. Бузан визначає регіональні комплекси безпеки як групу держав, чиї безпекові інтереси настільки взаємопов'язані, що їх не можна аналізувати ізольовано. Основним елементом його підходу є географічна близькість держав, що визначає короткі дистанції для переміщення загроз і формування кластерів безпеки [10, с.31].

О. Уейвер вводить концепцію сек'юритизації, де питання безпеки визначаються через регіональні загрози, які набувають значущості завдяки політичному дискурсу [31].

Реалістична школа міжнародних відносин розглядає національну державу як основний і фактично єдиний суб'єкт міжнародної системи. Згідно з цією теорією, міжнародні відносини мають анархічний характер, оскільки в них відсутня вища влада, яка могла б регулювати дії держав. У таких умовах безпека є державоцентричною, тобто кожна держава самостійно забезпечує власну безпеку, використовуючи наявні ресурси сили. До визначальних факторів сили належать географічні характеристики, економічна міць, військовий потенціал, рівень національної моралі, якість лідерства та ефективність уряду [52].

У межах реалістичної парадигми основним принципом міжнародних відносин виступає дилема безпеки: спроби однієї держави посилити свою безпеку, наприклад, через збільшення військових можливостей, неминуче викликають занепокоєння інших держав. Це призводить до гонки озброєнь і формування регіональних або глобальних напружень. Реалісти підкреслюють, що в анархічному світі суперництво між державами є природним і нездоланим, навіть якщо вони знаходяться в межах одного регіону [49].

Ліберальні школи міжнародних відносин пропонують альтернативний підхід до розуміння регіональної безпеки. Вони акцентують увагу на ролі міжнародних інституцій, права і співпраці в зниженні напруженості та забезпеченні стабільності. Концепція колективної безпеки, характерна для ліберальних теорій, передбачає створення системи, в якій усі держави-учасниці зобов'язуються діяти спільно у відповідь на будь-яку агресію проти члена спільноти [31].

Колективна безпека базується на ідеї, що сила системи перевищує силу окремих держав або класичних альянсів. Це має на меті стримування потенційного агресора та збереження статус-кво у регіоні. Ліберальний підхід

підкреслює значення інституційних механізмів, таких як міжнародні організації та договори, які можуть забезпечити довіру між державами й мінімізувати ризики конфліктів.

Дослідження регіональної безпеки займають центральне місце у вивченні сучасних міжнародних відносин. Х. Рабі, відомий дослідник цієї тематики, приділяє особливу увагу історичним аспектам формування поняття «регіональна безпека». На його думку, цей термін є відносно сучасним і виник у проміжку між двома світовими війнами, коли питання координації зусиль держав для забезпечення спільної безпеки стали більш актуальними. Х. Рабі визначає регіональну безпеку як політику групи держав, спрямовану на запобігання втручанню зовнішніх сил у справи регіону. Ця політика реалізується через співробітництво у військовій та організаційній сферах, яке дозволяє створювати механізми протидії зовнішнім загрозам. Основою його концепції є залежність між державами регіону, що стимулює їх до спільних дій і координації у вирішенні безпекових викликів [40].

Міжнародні відносини охоплюють взаємодії та дипломатичні зв'язки між країнами з метою сприяння миру та співпраці. Із точки зору політолога Г. Моргентау, міжнародні відносини ґрунтуються на об'єктивних законах суспільного розвитку і є полем гострого протиборства держав. Основою всієї міжнародної діяльності держав є прагнення до збільшення своєї влади або сили та зменшення впливу інших. Це досягається шляхом застосування воєнної стратегії або політичної гри. Баланс сил є ключовим механізмом забезпечення миру, адже рівновага між державами створює стан стабільності. При цьому слід враховувати норми міжнародного права і моралі, проте надмірна ідеалізація таких норм або надмірна довіра до них може бути небезпечною [55].

Як зазначає Кв. Райт, міжнародні відносини включають не лише держави, а й взаємодію між різними суб'єктами, такими як уряди, регіони, міжнародні альянси та навіть культурні чи релігійні структури [59]. З огляду на це, доцільно згадати роль Туреччини, оскільки країна активно бере участь

у міжнародних відносинах, використовуючи зовнішню політику як інструмент для захисту своїх національних інтересів, зміцнення впливу в регіоні та реагування на глобальні виклики.

Дослідники міжнародних відносин розглядають регіональних акторів як важливих учасників глобальної політичної системи. У статті «Regional Actors in International Security Negotiations» зазначається, що регіональні актори беруть активну участь у міжнародних переговорах з питань безпеки, впливаючи на формування міжнародних норм та правил [30].

Згідно з теорією регіональних комплексів безпеки Б. Бузана, такі актори створюють систему взаємозалежностей, що визначає рівень стабільності в регіоні. Серед них особливу роль у Чорноморському просторі відіграє Туреччина, яка безпосередньо впливає на регіональну безпеку через низку стратегічних напрямів своєї зовнішньої політики. Значущим чинником є її участь у структурах НАТО, що не лише інтегрує Туреччину до євроатлантичного безпекового простору, але й закріплює за нею статус опорної ланки колективної безпеки в південному секторі Чорного моря [63].

Баланс сил є основною концепцією міжнародних відносин, що характеризує розподіл влади між державами або впливовими акторами. Основна ідея полягає у створенні рівноваги, яка запобігає встановленню гегемонії однієї держави. Р. Каслрі визначав баланс сил як підтримання справедливої рівноваги між членами «сім'ї націй», щоб жодна з них не могла нав'язати свою волю іншим [57]. С. Фей підтримував подібну точку зору, підкреслюючи, що рівновага необхідна для запобігання домінуванню окремих держав у міжнародній системі.

Відомі дослідники інтерпретували баланс сил з різних позицій. Г. Моргентау описував баланс сил як стан стабільності в системі автономних сил, яка природно прагне відновити рівновагу після її порушення. К. Уолтц підкреслював, що баланс формується через індивідуальні дії держав, які прагнуть до самозбереження [22].

Підходи різних дослідників до балансу сил ілюструють різноманітність поглядів на цю концепцію в міжнародних відносинах, водночас підкреслюючи її важливість для підтримки стабільності та забезпечення безпеки в глобальному масштабі.

Найчастіше регіональна безпека формується на основі систем або альянсів, що функціонують у межах конкретного регіону. Зазвичай ці інституції спираються на географічні межі регіону, забезпечуючи функціональну співпрацю держав-учасниць. Водночас слід зазначити, що географічне охоплення таких інституцій не завжди відповідає чітко визначеним регіональним межах. Власне, в окремих випадках саме відчуття спільної безпеки може поширюватися поза межі функціональних інтересів, як-от торгівлі, або охоплювати значно ширший простір [20]. Особливо це стосується військових альянсів, які в умовах післявоєнної міжнародної системи часто мають значно більшу територіальну протяжність порівняно з регіоном у географічному чи економічному сенсі.

Яскравим прикладом складної системи регіональної безпеки є Чорноморський регіон. Він постає як складна та багатогранна конструкція, яка формується на перетині геополітичних інтересів глобальних і регіональних акторів, а також історичних конфліктів. Спираючись на концепцію регіональних комплексів безпеки Б. Бузана, Чорноморський регіон можна розглядати як взаємозалежну зону, де безпекові інтереси таких держав, як Україна, Туреччина, Росія, Румунія, Болгарія та Грузія переплітаються настільки тісно, що їх неможливо розглядати ізольовано. Загроза або нестабільність в одній з цих країн безпосередньо впливають на безпеку всієї системи, що перетворює регіон на простір постійної конкуренції та взаємних загроз.

У формуванні регіональної безпеки важливим є процес сек'юритизації. У Чорноморському басейні ми спостерігаємо, як безпека морських шляхів, контроль над енергетичними ресурсами та військова присутність (особливо НАТО й Росії) стають предметами політичної боротьби за домінування в

регіоні. Виходячи з вищезазначеного, безпека тут є не лише питанням потенціалу військових сил, а й боротьбою за формулювання наративів, створення альянсів і реалізацію геоekonomічних проєктів [21, с.3]. Згідно з підходом П. Каценштайна, Чорноморський регіон можна також розглядати як соціально та політично сконструйоване утворення, де ідентичності держав, європейська орієнтація України, прагнення Туреччини стати регіональним лідером мають особливе значення для формування стратегій безпеки.

Таким чином, регіональна безпека в Чорноморському басейні є динамічною системою, що складається з політичної взаємодії та конфліктів, в яких перетинаються локальні інтереси держав регіону з стратегічними цілями глобальних акторів. Ефективна модель безпеки можлива лише через багатосторонній діалог, співпрацю в рамках міжнародних організацій і визнання взаємної залежності, що є визначальною рисою цього регіону.

В рамках регіональної безпеки необхідно окреслити основні загрози, що впливають на стабільність регіону. Відповідно до положень сучасних стратегій безпеки, до головних загроз належать: можливість виникнення збройних конфліктів, розповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки, міжнародний тероризм, організована злочинність, неконтрольовані міграційні процеси, соціальна напруга, екологічні катастрофи, корупція, а також епідемії та демографічні виклики [50]. Зокрема, серед останніх виділяють низький рівень народжуваності та старіння населення, що може негативно впливати на економічну та соціальну стабільність країн регіону.

Ідеї та підходи до вивчення геополітики розвивалися протягом історії завдяки численним теоретикам, серед яких особливе місце займають А. Меген, Ф. Ратцель, Р. Челлен, а також Г. Маккіндер, К. Гаусгофер [56].

Одним з перших, хто звернув увагу на географічні чинники у військово-політичній практиці, був американський історик і військовий А. Меген, який проаналізував важливість географії для морської сили держави. Він підкреслював значення природних умов і ресурсів, територіальної

протяжності, а також конфігурації державної території для формування такої сили [47].

У ХХ столітті геополітика зазнала значного розвитку завдяки дослідженням таких авторів, як Г. Маккіндер і К. Гаусгофер, які розглядали територіальні фактори як основні чинники глобальних політичних відносин. Однак ці погляди часто були ідеологічно заангажовані та науково непідтверджені, оскільки їхні концепції мали на меті виправдання політичних амбіцій. Із новим етапом розвитку глобальних проблем, а саме геоекологічних, геоекономічних та культурно-географічних викликів, з'явилась потреба в більш науково обґрунтованому підході до геополітики [56].

Історична еволюція геополітичної думки та концепцій міжнародних відносин засвідчує багатовимірність підходів до аналізу глобальних і регіональних процесів. Ідеї А. Мегена, Ф. Ратцеля, Р. Челлена, Г. Маккіндера та К. Гаусгофера стали підґрунтям для подальшого осмислення ролі географічних чинників у формуванні політичної сили держав.

У сфері міжнародних відносин ключовими залишаються ідеї політичного реалізму, зокрема теорії Г. Моргентау та К. Уолтца, які трактують міжнародну систему як арену боротьби за владу, де баланс сил виступає гарантією стабільності та запобігання гегемонії. Водночас сучасне розуміння міжнародної взаємодії передбачає врахування не лише держав, а й інших акторів, зокрема регіональних, які суттєво впливають на формування безпекових архітектур.

У цьому контексті Туреччина відіграє значущу роль як регіональний лідер у Чорноморському регіоні, впливаючи на стабільність через активну зовнішню політику та участь у структурах колективної безпеки. Таким чином, аналіз геополітичних теорій і практик міжнародних відносин свідчить про необхідність комплексного підходу до вивчення глобальної політики з урахуванням історичних традицій, сучасних викликів та багаторівневої взаємодії суб'єктів.

Із огляду на геополітичну специфіку Чорноморського регіону, енергетична безпека постає як стратегічна складова регіональної стабільності. Туреччина відіграє роль транзитної держави для енергоресурсів з Кавказу, Центральної Азії та Близького Сходу, що посилює власний вплив завдяки реалізації проєктів TANAP і TurkStream (Дод. Д). Таким чином, в аспекті сучасної міжнародної політики енергетична безпека стає не лише технічним чи економічним фактором, а й інструментом зовнішньополітичного впливу.

Економічна співпраця означає взаємодію між різними країнами або регіонами на основі рівності та взаємної вигоди через координацію політики, спільне використання ресурсів, обмін технологіями та відкриття ринків для спільного сприяння економічному розвитку. Така співпраця спрямована на оптимізацію розподілу ресурсів, підвищення ефективності виробництва, стимулювання зростання торгівлі та, зрештою, досягнення спільного процвітання. Туреччина є провідним гравцем у світовій економічній співпраці. Вона активно бере участь у глобальній економіці через угоди про вільну торгівлю, спільні інвестиційні проєкти та обмін технологіями з іншими країнами [74].

Дж. Бхагваті розглядає економічну співпрацю як визначальний механізм, що лежить в основі позитивних аспектів глобалізації. Він підкреслює, що співпраця між країнами, яка включає торгівлю, інвестиції та обмін технологіями, сприяє економічному зростанню, зниженню бідності та покращенню рівня життя. Для Туреччини це означає можливість використання своїх порівняльних переваг, таких як стратегічне розташування, розвинена інфраструктура та доступ до різних ринків. Власне, Туреччина активно співпрацює з Європейським Союзом, країнами Балкан та Центральної Азії, сприяючи розвитку міжрегіональної торгівлі та інвестицій. Дж. Бхагваті також наголошує, що при належному регулюванні така співпраця може зменшувати нерівність між країнами, сприяти розвитку

інфраструктури та вирішувати глобальні виклики, особливо у сфері навколишнього середовища [58].

Дж. Стігліц, у свою чергу, вважає, що економічна співпраця має базуватися на більш рівноправних відносинах, де інтереси всіх учасників враховуються. Він акцентує увагу на тому, що для досягнення стійкого розвитку необхідно, щоб розвинені країни підтримували економіки, що розвиваються, через чесну торгівлю, інвестиції в освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру. Враховуючи зазначені принципи, Турецька Республіка активно взаємодіє з країнами, що розвиваються, сприяючи їхньому економічному й соціальному зростанню через інвестиції, торгівлю та наданням технічної допомоги [90].

Із огляду на зазначене виникає потреба розглядати регіональну безпеку як невід'ємну частину глобальної безпекової архітектури, яка не лише забезпечує стабільність у межах певного географічного простору, а й формує основи для подальшого соціально-економічного та політичного розвитку держав. У рамках посилення глобальних загроз, зокрема збройних конфліктів, міжнародного тероризму, міграційних криз та екологічних катастроф питання регіональної стабільності набуває особливої актуальності. Це, у свою чергу, вимагає не лише адаптації існуючих безпекових стратегій, а й поглиблення міждержавної взаємодії.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Чорноморський регіон є центром геополітичного суперництва між провідними державами світу, оскільки має важливе стратегічне значення для регіональної та євроатлантичної безпеки. Це визначається його унікальним географічним положенням, значними ресурсними можливостями та роллю як критичного транзитного коридору для постачання енергоресурсів. До цього регіону безпосередньо входять країни з прямим виходом до Чорного моря,

зокрема Туреччина, Україна, Болгарія, Румунія, Грузія та Росія. Крім того, регіон охоплює території та країни, що розташовані у його безпосередній близькості, і мають вагомий вплив на його економічну та політичну стабільність.

У рамках дослідження ролі Туреччини в забезпеченні безпеки в Чорноморському регіоні важливо визначити та проаналізувати ключові категорії, терміни та поняття. Вони дозволять глибше зрозуміти специфіку турецької політики, її вплив на стабільність регіону та взаємодію із глобальними гравцями.

Геополітика вивчає взаємозв'язок між географічними, економічними, політичними та соціальними чинниками, які впливають на діяльність держав і міжнародних суб'єктів у світовому просторі. Вона орієнтується на аналіз геопросторових факторів, таких як природні ресурси, кліматичні умови, розташування держав та їх територіальна цілісність, що безпосередньо впливають на національні інтереси та міжнародну політику.

Шведський історик та соціолог Р. Челлен (1864–1922 рр.), який вперше ввів термін «геополітика» у 1899 р., запропонував погляд на державу як географічний організм, котрий існує в конкретному просторі. Він підкреслював необхідність вивчення територіальних меж, природних ресурсів та географічних особливостей держави для розуміння її політичних можливостей [13].

Сучасні дослідження все більше орієнтуються на комплексний аналіз геопростору, який включає не лише природні фактори, а й соціально-економічні, культурні та еколого-географічні аспекти. Із огляду на зазначені геополітичні засади, Туреччина виступає яскравим прикладом держави, геополітичне положення якої визначає її вплив у Чорноморському регіоні. Її розташування на перетині Європи, Азії та Близького Сходу, контроль над ключовими морськими протоками (Босфор і Дарданелли), а також близькість до енергетичних маршрутів формують комплекс факторів, що зумовлюють її активну участь у формуванні архітектури безпеки регіону.

Реалізація національних інтересів держави відбувається через поєднання військово-політичного та гео економічного впливу, що відповідає основним концептуальним підходам сучасної геополітики.

Зовнішня політика кожної держави є важливим інструментом для захисту національних інтересів та вирішення глобальних викликів. Ця політика включає не лише дипломатичні відносини, але й стратегії, що забезпечують стабільність і баланс у міжнародних процесах. Розуміння зовнішньої політики дозволяє побачити, як країни, у тому числі Туреччина, взаємодіють між собою, вирішують конфлікти та знаходять спільні рішення для глобальних проблем [66].

Регіональними акторами є всі основні зацікавлені сторони, які діють на регіональному рівні в певній тематичній сфері, незалежно від їхнього правового статусу. До них належать як публічний, так і приватний сектор. Ці сектори охоплюють різні типи суб'єктів, такі як органи державного управління, групи інтересів, неурядові організації, заклади освіти, підприємства, включно з малими та середніми [84].

Термін «м'яка сила» був уперше введений Дж. Наєм у його роботах «Soft Power» (1990 р.) та «Bound to Lead» (1990 р.), а згодом деталізований у публікаціях 2002–2007 років. М'яка сила визначається як здатність держави впливати на інші країни через привабливість своєї культури, політичних цінностей і зовнішньої політики, уникаючи використання примусу чи військової потужності [53]. Ця концепція є альтернативою реалістичній теорії міжнародних відносин, яка зосереджується на матеріальних ресурсах як засобах досягнення політичних цілей.

Вивчення м'якої сили продовжує відігравати важливу роль у сучасній міжнародній політиці. Серед дослідників, які зробили вагомий внесок у розвиток цієї концепції, варто виділити Дж. Галларотті (2010 р.), Ф. Беренскоеттера (2007 р.), Дж. Курланцик (2007 р.) та інших. Окремо варто відзначити концепцію «розумної сили» (Smart power), що передбачає збалансоване використання м'якої та жорсткої сили для досягнення

найкращих результатів у зовнішній політиці. В історичному вимірі м'яка сила часто недооцінювалась, але зміни у світовій політиці, за словами Дж. Галларотті (2010 р.), зробили її незамінним інструментом у досягненні міжнародного впливу [24].

У сучасному світі, який характеризується зростанням міжкультурної взаємодії та зміною глобальної системи, м'яка сила набуває дедалі більшого значення. Ефективність прямого примусу зменшується, тоді як привабливість культури, цінностей і політики держави забезпечує довготривалий вплив і підтримку міжнародного лідерства. Враховуючи ці глобальні тенденції, Туреччина активно застосовує інструменти «м'якої сили» для посилення свого впливу: через культурну дипломатію (інститути «Юнуса Емре»), релігійне співробітництво (Diyanet), гуманітарну допомогу (через ТІКА), освітні програми (Türk Bursları), а також розширення культурно-історичних зв'язків з тюркськими народами та мусульманськими громадами. Внаслідок такого підходу Туреччина здобуває міцну довіру та розширює партнерство, особливо з Україною, Грузією та Болгарією [33].

Одним з важливих складників національної безпеки виступає енергетична безпека, що забезпечує стабільне постачання енергоресурсів за економічно вигідними умовами. Згідно з визначенням Міжнародного енергетичного агентства, це означає безперервну доступність енергетичних ресурсів за прийнятними цінами. Лі Гамільтон, президент Міжнародного наукового центру імені Вудро Вільсона, вважає енергетичну безпеку другим за важливістю аспектом державної політики після національної оборони і підкреслює її значущість для більшості країн світу [11].

Професорка Центру трансформації клімату та енергії Бергенського університету Дж. Джуелл пропонує аналізувати енергетичну безпеку через оцінку вразливостей енергетичних систем, зосереджуючись на питаннях: для кого вона забезпечується, які цінності захищаються та від яких загроз. К. Мітчелл і співавтори наголошують, що енергетична безпека потребує комплексних стратегій для забезпечення стійкості енергетичних систем,

передусім шляхом адаптації до змінних умов. Бенджамін К. Савакул та А. Гохштейн у своїх дослідженнях зазначають, що енергетична безпека – це не лише технічна чи економічна категорія, а й соціально-політичне питання, яке потребує інтегрованого підходу до формування політик [22].

Концепція балансу сил безпосередньо впливає на безпеку Чорноморського регіону. Туреччина реалізує політику, що спрямована на утримання стратегічної рівноваги. Її участь у НАТО, потужні оборонні спроможності, енергетична дипломатія та активність у регіональних ініціативах сприяють стабільності та впливають на розподіл сил у цьому регіоні.

У відносинах з країнами регіону Туреччина намагається застосовувати стратегію зосередження на торговельно-економічній, культурно-гуманітарній, безпековій складових міждержавних взаємин. Загалом, Туреччина позиціонує себе як держава, що з'єднує не лише території, але й культури та цивілізації. Важливим напрямом такої політики є встановлення із сусідніми країнами відносин стратегічного партнерства. Таким чином, фактично, сьогодні Туреччина відіграє провідну роль у зміцненні довіри та безпеки в Чорноморському регіоні.

Склад Чорноморського регіону є дуже різноманітним, з точки зору розміру та потужності його країн, їх систем урядування, рівня розвитку економічних і фінансових структур і показників розвитку людського потенціалу. Враховуючи таке розмаїття, формування процесу всеосяжної регіональної інтеграції в загальноприйнятому сенсі є важким завданням, принаймні в короткостроковій перспективі. Однак, це повинно бути не перешкодою для широкомасштабного співробітництва, а радше стимулом для інноваційного мислення і прагматичних дій. Чорноморський регіон насправді може стати взірцем для нових моделей позитивних відносин, які радше поєднують, а не розділяють країни регіону, що занадто довго був дезінтегрованим. Найкраще домогтися цього в рамках багатостороннього та регіонального формату.

Отже, понятійно-категоріальний апарат роботи формує основи для аналізу, визначаючи ключові терміни та концепції, необхідні для розуміння ролі Туреччини в регіональній безпеці Чорноморського регіону. Це дозволяє чітко окреслити основні напрямки дослідження, передусім вплив Туреччини на геополітичну ситуацію, її стратегічну політику, а також енергетичні та економічні чинники, що мають суттєве значення для стабільності та розвитку регіону. Така концептуальна база забезпечує системність та глибину подальшого дослідження, спрощуючи вивчення взаємозв'язків між країнами цього стратегічного регіону.

1.3. Соціально-політичний та економічний профіль країни

Туреччина, офіційно Турецька Республіка, займає вагомге геостратегічне значення у Чорноморському регіоні завдяки стратегічному розташуванню між Європою та Азією (Дод. Г). Площа країни становить 783 562 км² (37-ме місце у світі), а територія охоплює узбережжя Чорного, Егейського та Середземного морів. Туреччина межує з Грузією, Вірменією, Азербайджаном, Іраном, Іраком, Сирією, Грецією та Болгарією. Велика територія, численне населення та економічний потенціал роблять її однією з провідних країн регіону. Столиця – Анкара, найбільше місто та головний економічний центр – Стамбул.

Рис. 1.1. Географічне розміщення країн Чорноморського басейну

Джерело: [81]

Країна володіє значними запасами корисних копалин, зокрема борної солі (56% світових запасів), хрому, кольорових металів, мармуру, граниту, базальту та каоліну. В центральній частині Анатолії дослідники виявили великі запаси сланцевого газу. Видобуток цих ресурсів допомагає Туреччині зменшити залежність від імпорту енергоносіїв. Наприклад, вугільні родовища у Зонгулдаку, розташовані біля Чорного моря, підтримують стабільну роботу електростанцій в країні (табл.1.1.).

Контроль над важливими копалинами, такими як бор і хром, дає Туреччині економічну перевагу. Ці ресурси можуть посилювати її позиції на міжнародній арені. Проте надмірна орієнтація на експорт сировини робить економіку вразливою до змін на світових ринках. Щоб зменшити ці ризики, уряд розвиває внутрішню переробку, інвестує в охорону енергетичних об'єктів і посилює захист транспортної інфраструктури, в тому числі портів та шляхів постачання [118].

Таблиця 1.1.

Основні корисні копалини та мінерали в експорті Туреччини

Корисні копалини (мінерали)	Кількість (тонн)	Вартість (в доларах США)	Частка в світовому експорті	Лідер експорту	Місце Туреччини у світовому рейтингу
БОР	1.977.000	780.000.000	56,0%	Туреччина	1
Польові шпати	6.346.775	214.340.542	57,0%	Туреччина	1
Пемза	424.543	23.748.733	22,0%	Туреччина	1
Перліт	528.897	32.279.081	27,1%	Туреччина	1
Хром	1.315.753	225.679.132	14,0%	Південна Африка	2
Магнезит	340.704	82.907.389	6,4%	Китай	3

Складено авторкою за матеріалами: [118; 142]

Гідроенергетичний потенціал Туреччини спирається на розгалужену мережу річкових басейнів, які забезпечують країну значними запасами прісної води. Найдовшою серед річок є Кизил-Ірмак, що простягається на 1350 км і впадає в Чорне море. Серед інших важливих річок варто виокремити Євфрат і Тигр, які мають стратегічне транскордонне значення. Вони є важливими не лише для самої Туреччини, а й для сусідніх держав, таких як Сирія і Ірак. Контроль Туреччини над верхів'ями цих річок забезпечує їй стратегічну перевагу у формуванні регіональної водної політики [25].

Територія країни переважно гірська: майже 50% площі розташоване на висоті понад 1 000 м. Понтійські гори на півночі та Таврські гори на півдні обрамляють Анатолійське плато. Найвищою точкою є гора Арарат (5 137 м) [116]. Хоча гірський рельєф ускладнює інфраструктурний розвиток, але він також сприяє оборонним можливостям, надаючи природні бар'єри проти зовнішніх загроз.

Клімат країни помірний: сухе літо і м'яка волога зима. Завдяки сприятливому клімату та наявності водних ресурсів Туреччина є одним із світових лідерів у сільському господарстві, що забезпечує 6,5% ВВП (табл.1.6.). Країна посідає провідні позиції у виробництві абрикосів, вишні, інжиру, фундука, а також експортує понад 1 800 видів сільськогосподарської продукції в понад 190 країн, отримуючи близько 30 млрд доларів США від експорту [67]. Туреччина дедалі активніше використовує свій сільськогосподарський потенціал як інструмент регіонального впливу, зокрема у межах міжнародної співпраці у сфері продовольчої безпеки. Так, участь країни в реалізації «зернової угоди» 2022 р. між Україною, Росією та ООН, спрямованої на безперешкодне постачання українського зерна через Чорне море, продемонструвала її здатність виступати ефективним посередником у вирішенні глобальних гуманітарних викликів [64].

Однак Туреччина також стикається з природними катастрофами, такими як землетруси, які становлять серйозну загрозу для країни. Оскільки Туреччина знаходиться в одній з найбільш сейсмічно активних зон світу, землетруси є постійною небезпекою, що викликає значні руйнування інфраструктури, загибель людей і порушення нормального життя.

В умовах сучасних викликів політична система країни відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку. Її основу становить Конституція 1982 р., що закріплює поділ влади та верховенство права. Відповідно до ч.2 ст.1, Туреччина є «національною, демократичною, світською та соціальною правовою державою» [7]. До 2017 р. країна була парламентською республікою, але після референдуму запроваджено президентське правління, що розширило повноваження глави держави та змінило баланс влади [124].

Головою Турецької Республіки є президент. Він є «охоронцем Конституції» та представляє «єдність турецької нації». Окрім цього, він контролює «застосування Конституції та належне функціонування державних органів». Разом з урядом президент є другим органом виконавчої влади [136].

Основними політичними партіями, що беруть участь у поточній сесії турецького парламенту, є: Партія справедливості та розвитку (AK Parti), Республіканська народна партія (CHP), Партія націоналістичного руху (MHP), Добра партія (İP), Партія щастя (SP), Партія демократії та прогресу (DEVA Partisi), Партія майбутнього (GEP) [87].

Законодавча функція в Туреччині належить однопалатному парламенту, який відомий як Великі Національні Збори Туреччини (Türkiye Büyük Millet Meclisi). Основні положення, статuti та процедурні норми роботи парламенту визначаються статтями 75–100 Конституції Туреччини. Згідно з цими статтями, парламент формується з 550 членів, обраних на чотирирічний термін. Основними завданнями парламенту є здійснення законодавчої діяльності, внесення змін до Конституції, ратифікація міжнародних угод та ухвалення державного бюджету [100].

Туреччина має централізовану систему управління, що поєднує елементи децентралізації. Країна поділена на 81 провінцію та 957 районів, а адміністрація провінцій функціонує на основі делегування повноважень (ст. 126 Конституції) [43, с.3].

Судова система функціонує за принципами цивільного права та включає суди загальної юрисдикції, адміністративні та військові суди. Найвищим органом є Конституційний суд, а суд касаційної інстанції та Рада держави виконують функції апеляційних судів. Вищою радою суддів та прокурорів здійснюється кадрове управління судовою системою, однак існують застереження щодо впливу виконавчої влади на її незалежність [111].

Попри офіційний статус демократичної республіки, дослідження фіксують згортання демократичних інститутів. Згідно зі звітом Freedom House (2024 р.), країна класифікується як «невільна» через обмеження політичних прав, посилення авторитарних тенденцій та контроль держави над судовою системою й ЗМІ [107]. Індекс демократії The Economist Intelligence Unit визначає Туреччину як «гібридний режим» зі зниженням демократичних показників із 2006 по 2023 рр. (рис. 1.2).

У 2019 р. індекс досяг найнижчого значення – 4,09, а в 2023 р. зріс до 4,33. Ці тенденції можуть послаблювати міжнародну підтримку Туреччини в питаннях безпеки, в тому числі і в НАТО [51].

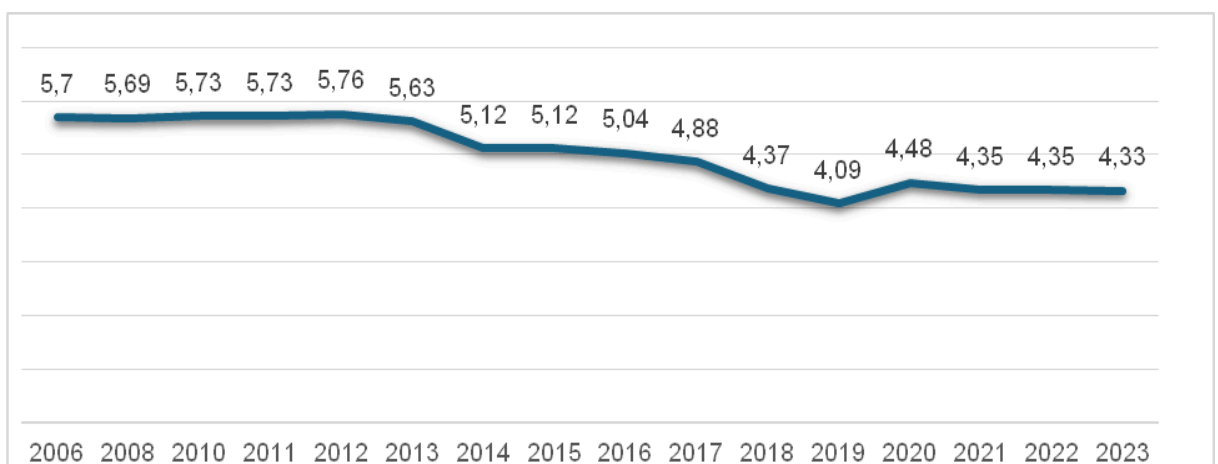

Рис.1.2. Індекс демократії Туреччини з 2006 по 2023 рр.

Складено авторкою за джерелом: [108]

Незважаючи на авторитарні тенденції, виборчий процес залишається конкурентним, що підтверджує аналіз Chatham House (2024 р.) [101]. Багатопартійна система та опозиційна активність свідчать про збереження демократичних механізмів. Водночас підрив незалежності виборчих інституцій, обмеження громадянських свобод та жорсткі закони щодо боротьби з тероризмом створюють додаткові виклики для функціонування демократичної системи.

Демографічна ситуація в Туреччині характеризується складністю та багатогранністю. Країна має значну чисельність населення, що вирізняється високим рівнем народжуваності та порівняно низькою середньою тривалістю життя. Важливою особливістю є також інтенсивний внутрішній міграційний процес, який веде до переміщення населення з сільських районів до міських центрів, що, в свою чергу, призводить до зростання культурного та соціального різноманіття країни [17].

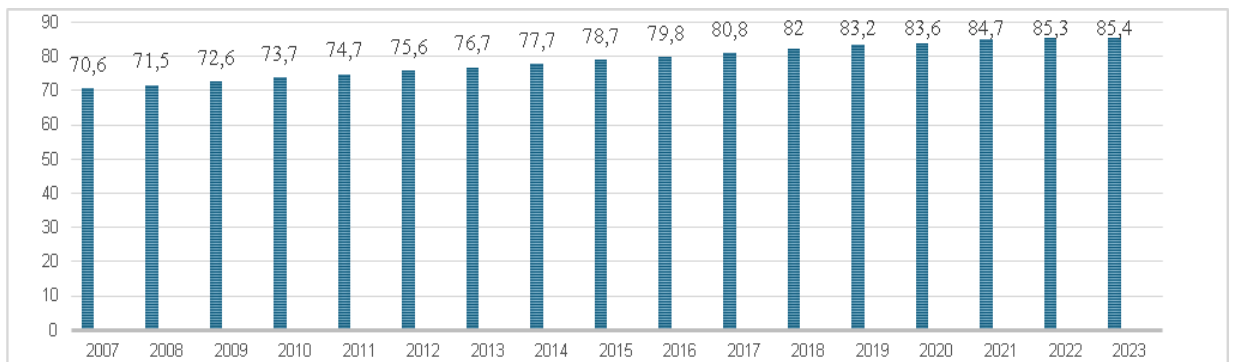

Рис.1.3. Кількість населення Туреччини з 2007 по 2023 рр.

Складено авторкою за джерелом: [120]

Станом на 31 грудня 2023 р. чисельність населення Туреччини становила 85 372 377 осіб. Чоловіки складають 50,1% від загальної кількості населення, а жінки 49,9% [75].

Таблиця 1.2

Основні демографічні показники Туреччини

Показник	Усього
----------	--------

Приріст населення	92 824 осіб
Темп приросту населення	0,24%
Коефіцієнт народжуваності	14,48 народжень на 1 000 осіб
Коефіцієнт смертності	5,74
Медіанний вік	33,5 роки
Щільність населення	114 осіб/км ²
Частка міського населення	76,92%
Кількість міського населення	67 446 349 осіб

Складено авторкою за матеріалами: [75]

Щільність населення Туреччини у 2022 р. становила 110 осіб на квадратний кілометр, за даними Світового банку, що відображає високу концентрацію населення, особливо в міських районах, що також зумовлено урбанізацією та внутрішньою міграцією (табл.1.2.).

Міграція в Туреччині охоплює як внутрішнє, так і зовнішнє переміщення населення. Внутрішня міграція спрямована переважно з сільських районів до міст, в тому числі Стамбула та Анкари. Зовнішня міграція була значною у 1980-х рр., коли мільйони турецьких робітників виїжджали до Німеччини, Саудівської Аравії та Лівії через високий попит на робочу силу, хоча згодом цей потік зменшився [78].

Процеси урбанізації в Туреччині значно посилились після 1970-х років, коли великі міста, такі як Стамбул, Анкара та Ізмір, почали швидко розростатися. Стамбул, хоча і перестав бути столицею країни, залишається найбільшим містом і економічним центром, з населенням, що перевищує 15 мільйонів осіб, включаючи передмістя [103].

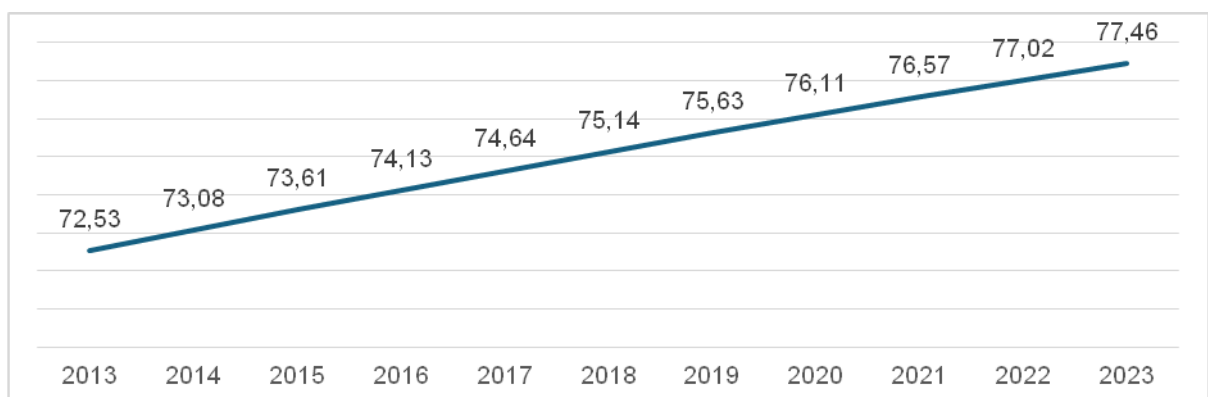

Рис.1.4. Динаміка рівня урбанізації в Туреччині у 2013 по 2023 рр.

Складено авторкою за джерелом: [144]

Аналізуючи наведені дані, можна зробити висновок, що рівень урбанізації в Туреччині впродовж 2013 – 2023 рр. демонстрував стійке зростання, досягнувши максимального значення у 2023 р. – 77,46%.

Незважаючи на значну кількість різних етнічних груп та національностей, що прибули до Туреччини, етнічні турки продовжують залишатися найбільш численною групою в демографічних показниках країни (Дод. К).

Етнічне та релігійне різноманіття відіграє особливу роль у формуванні соціальної та культурної структури Туреччини. Держава офіційно не збирає дані про етнічну належність чи релігійні уподобання своїх громадян, тому кількість меншин залишається складною для визначення. Однак різні етнічні громади, такі як курди, черкеси, бошняки та інші, складають багатий культурний мозаїчний склад країни [93]. Курдське питання, зокрема діяльність РПК (Робітнича партія Курдистану), змушує Туреччину витратити значні ресурси на контртерористичні операції в країні та за її межами (Північна Сирія, Ірак) [113]. Водночас культурна мозаїка дозволяє Туреччині використовувати «м'яку силу» через діаспори, наприклад, на Балканах, для просування своїх інтересів [115].

Релігійні меншини, такі як алевіти, вірмени, ассирійці та євреї, мають помітну присутність у Туреччині. Алевіти є однією з найбільших релігійних меншин, вірмени зосереджені переважно в Стамбулі, а ассирійці на південному сході, хоча багато з них були переміщені через конфлікти.

Незважаючи на відсутність офіційного визнання та даних перепису про ці групи, їх культурні, мовні та релігійні практики продовжують визначати різноманіття Туреччини. Відсутність конкретних демографічних даних залишає простір для невизначеності, але яскраві культурні традиції та

відмінні ідентичності цих меншин залишаються важливими для розуміння соціального ландшафту країни.

Рівень освіти в Туреччині залишається значною проблемою. Більше половини дорослого населення віком від 25 до 64 років мають лише середню освіту, а частка людей без вищої освіти значно перевищує середній показник у світі. Молодь також стикається з серйозними проблемами в освіті та працевлаштуванні: кожен третій молодий турок віком від 18 до 24 років не має ані освіти, ані роботи, що обмежує економічний розвиток країни [143].

Попри це, економічний профіль Туреччини відображає динамічний розвиток країни, яка за останні два десятиліття значно зміцнила свої позиції на глобальній арені. Структура цієї економіки різноманітна, включаючи промисловий сектор, аграрну сферу і широкий спектр послуг. Країна має значний потенціал для інновацій та бере активну участь у світовому експорті, що робить з Туреччини важливого торгового партнера в Чорноморському регіоні.

Станом на 2023 рік, за даними Міжнародного валютного фонду, Туреччина посідає 17-те місце серед найбільших економік світу з валовим внутрішнім продуктом (ВВП) у розмірі 1,024 трлн дол. США. У 2023 р. економіка Туреччини зросла на 4,5% порівняно з попереднім роком, досягнувши обсягу ВВП у 1,12 трлн дол. США [68].

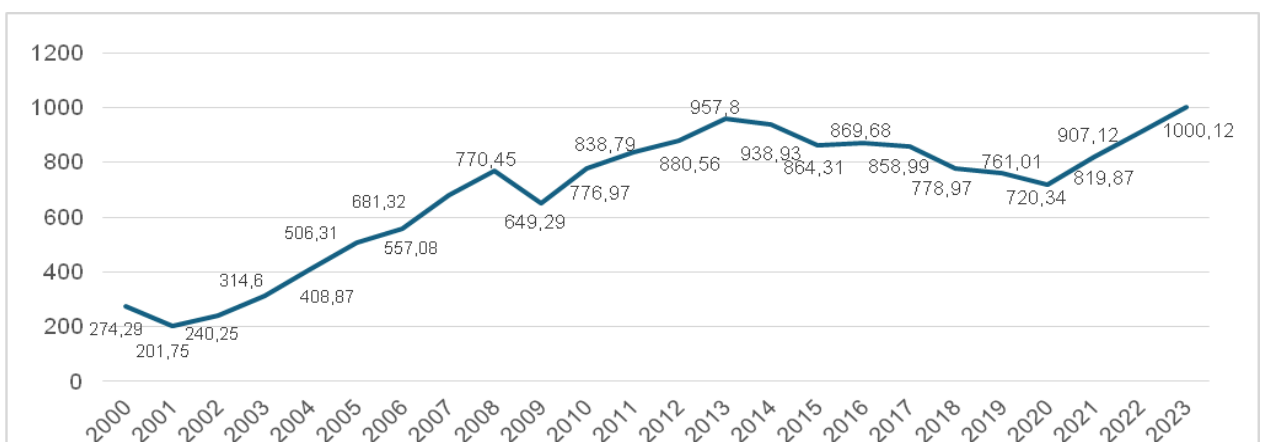

Рис.1.5. ВВП Туреччини (поточні дол. США, млрд): 2000 – 2023 рр.

Розроблено авторкою за матеріалами: [68]

Економіка Туреччини відзначається різноманітністю та збалансованістю між ключовими секторами. Сільське господарство забезпечує країну основними продуктами, такими як бавовна та оливки [121]. Промисловість представлена розвиненими галузями, зокрема автомобільною, текстильною та харчовою, що вирізняються високою конкурентоспроможністю. Сфера послуг динамічно розвивається, сприяючи створенню нових робочих місць і підтримці регіональних економік, забезпечуючи їхню стійкість і зростання (табл.1.3).

Основними напрямками турецького експорту є Німеччина, США, Ірак, Велика Британія та Італія (Дод. Е). Основними експортними товарами країни є автомобілі, машини, механічні пристрої та їхні компоненти, електроніка, дорогоцінне каміння, метали та текстиль (табл.1.4). Основними партнерами Туреччини по імпорту є Китай, Росія, Німеччина, Італія та Сполучені Штати Америки (Дод. Ж) [105].

Таблиця 1.3

Основні макроекономічні показники Туреччини станом на 2024 рік

Показник	Усього
ВВП у поточних цінах	1,46 трлн дол.
ВВП на душу населення	16,88 тис дол.
ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності	41,91 тис дол.
Реальне зростання ВВП	2,7%
Прямі іноземні інвестиції	7,7 млрд дол.
Рівень безробіття	8,6%
Темп інфляції	47,1%
Зовнішній борг	525,8 млрд дол.
Торговельний баланс	-5,8 млрд дол.
Доходи бюджету	25,07 млрд дол.
Витрати бюджету	59 млрд дол.
Сільське і лісове господарство	6,5%
Промисловість та будівництво	31,3%
Сфера послуг	51,7%
Державний борг (від ВВП)	25,2%

Складено авторкою за матеріалами: [86;104;105]

З 2021 р. уряд Туреччини впроваджував «нову економічну модель», спрямовану на зниження процентних ставок, підтримку експортерів через

доступне фінансування та стимулювання економічного зростання. Однак ця політика переважно орієнтувалася на підприємства та державні інтереси, тоді як добробут приватних домогосподарств погіршувався на тлі зростаючої інфляції. Вартість життя для більшості населення зростала, а підвищення мінімальної заробітної плати не компенсувало економічних втрат. Центральний банк Туреччини різко знизив облікову ставку з 19% до 8,5%, що зробило інвестиції в ліру менш привабливими та спричинило падіння її курсу, що, у свою чергу, призвело до значного скорочення резервів центрального банку [127].

Війна в Україні та світова економічна криза знизили глобальний попит і турецький експорт. «Нова економічна модель» спершу принесла прибутки великим підприємствам, але її ефективність обмежили зовнішні фактори та внутрішню політику. Вже через рік уряд Ердогана різко змінив курс, а напередодні виборів 2023 р. зосередився на підтримці населення, особливо після землетрусів у лютому [106].

Таблиця 1.4.

Обсяг зовнішньої торгівлі Туреччини з країнами Чорноморського регіону у 2023 р. (у млрд дол. США)

Країна	Експорт Туреччини до країни	Імпорт Туреччини з країни	Загальний обсяг торгівлі
Україна	\$4,04 млрд	\$2,88 млрд	\$6,92 млрд
Румунія	\$6,53 млрд	\$3,76 млрд	\$10,29 млрд
Болгарія	\$4,45 млрд	\$2,73 млрд	\$7,18 млрд
Грузія	\$2,59 млрд	\$0,73 млрд	\$3,32 млрд
Росія	\$10,8 млрд	\$31,0 млрд	\$41,8 млрд

Складено авторкою за матеріалами [94;95; 96; 97; 98]

Головною метою стало утримання стабільного курсу ліри. Для цього уряд продавав долари й скуповував облігації компаній, що тимчасово стримало падіння валюти, але збільшило державні витрати. Перед виборами держвидатки зросли, а країна витратила більше, ніж заробляла. Для

стабілізації фінансової політики новим міністром фінансів призначили Мехмета Шимшека, досвідченого економіста, відомого у міжнародних фінансових колах. Він заявив, що Туреччині необхідно повернутися до раціональної економічної політики, забезпечити прозорість та відновити довіру інвесторів [127].

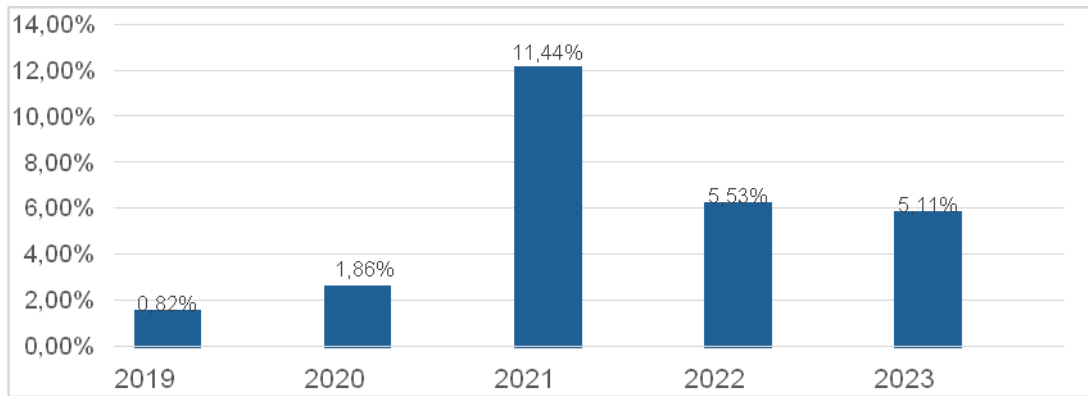

Рис.1.6. Зростання ВВП Туреччини з 2019 по 2023 рр.

Розроблено авторкою за матеріалами: [108]

Загалом економіка позитивно сприймає зміну курсу. Ухвалені наразі рішення дають підстави сподіватися на стабільнішу економічну та монетарну політику. Водночас багато компаній остерігаються можливих змін у позиції Ердогана. Для подальшого розвитку ключовим фактором є відновлення довіри як міжнародних інвесторів, так і внутрішнього бізнес-середовища.

Таким чином, Турецька Республіка, маючи вигідне геостратегічне розташування, значний демографічний ресурс та розгалужену інфраструктуру, виступає ключовим політичним і економічним актором у Чорноморському регіоні. Реформування політичної системи внаслідок конституційних змін 2017 р. призвело до переходу до президентської форми правління, що, попри посилення виконавчої влади, супроводжується негативною динамікою у сфері демократичного розвитку. Водночас Туреччина залишається однією з провідних економік світу, з диверсифікованою структурою господарства, що свідчить про її потенціал до впливу на регіональні процеси через економічні важелі впливу. Однак наявні проблеми такі як, висока інфляція, нестабільність валюти та потреба в

глибоких структурних реформах – обмежують можливості країни у реалізації стабільної зовнішньої політики. У сукупності зазначені чинники формують складний, але потужний фундамент для активної участі Туреччини в питаннях забезпечення регіональної безпеки та стабільності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ АСПЕКТІВ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЛІ ТУРЕЧЧИНИ В РЕГІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

2.1. Історичний контекст ролі Туреччини в Чорноморському регіоні

Чорне море з давніх часів слугувало важливим геостратегічним центром, що пов'язував Азію та Європу, відіграючи визначальну роль у міжнародній політиці та світовій торгівлі. Його геополітичне значення сприяло постійній боротьбі за вплив між державами, які прагнули контролювати регіон. Туреччина історично відігравала провідну роль у забезпеченні стабільності та контролі над Чорним морем, визначаючи баланс сил і впливаючи на міжнародні відносини.

Після падіння Римської імперії та поступового ослаблення Візантії Чорноморський регіон став ареною боротьби між різними політичними силами. У Середньовіччі важливими гравцями тут були західноєвропейські купці, в тому числі генуезці, які встановили контроль над ключовими портами та торговельними шляхами, включно з Босфорськими протоками. Однак у XI-XII ст. регіональний баланс почав змінюватися під впливом тюркських народів [45]. Спочатку Сельджуки об'єднали Анатолію, а пізніше Османська імперія, яка прагнула утримати контроль над морськими комунікаціями. Це призводило до численних конфліктів із європейськими та східними державами, адже володіння цим регіоном мало вирішальне значення як для міжнародної торгівлі, так і для військової безпеки. Особливо важливим для Османської імперії був контроль над східною частиною Чорного моря, адже саме там перетиналися головні торговельні шляхи та військово-стратегічні інтереси держав регіону.

Період правління султана Мехмета II Завойовника став переломним для турецького домінування в Чорноморському регіоні. Підкорення анатолійського узбережжя, зокрема м. Трабзона у 1461 р., перетворило Чорне море на «турецьке озеро», зміцнивши безпеку Стамбула та забезпечивши Османській імперії повний контроль над регіональною торгівлею. Після цього імперія розпочала активну інтеграцію регіону у свою адміністративну систему. Важливу роль у цьому процесі відігравала політика управління етнічним складом населення, яке формувалося під впливом міграцій. Східне Причорномор'я населяли кавказькі, анатолійські та грецькі громади. Османська влада не застосовувала примусових переселень, що сприяло збереженню багатонаціонального характеру регіону [70].

Значний вплив на демографічний ландшафт мали чепні – огузьке тюркське плем'я, яке переселилося до Анатолії разом із сельджуками після 1071 р. Їхня роль у Чорноморському регіоні посилилася після захоплення Трабзона, коли вони стали першими тюркськими переселенцями, підтриманими османською владою. Просуваючись із м. Синопа та м. Гіресуна, чепні не лише засновували нові поселення, а й зміцнювали позиції Османської імперії, що вплинуло на етнічний склад і політичну стабільність узбережжя [138, с.25].

Окрім міграції чепні, значну роль у формуванні населення Причорномор'я відігравало Кримське ханство, засноване у 1441 р. Як головна тюркська держава Північного Причорномор'я, воно сприяло розвитку морської торгівлі між Кримом та Анатолією.

З XV ст. європейські держави почали освоювати Атлантичні маршрути, одночасно прагнучи повернути позиції в Чорному та Середземному морях, створюючи антиосманські коаліції [79]. Після Карловицького договору 1699 р. Османська імперія зазнала втрат перед католицькими альянсами, що дало можливість Австрії та Пруссії активізувати торгівлю в Чорному морі, яке тривалий час залишалося закритим для більшості зовнішніх сил [133].

Починаючи з XVIII ст., Чорне море перетворилося на ключову геополітичну зону суперництва між Османською імперією та Російською імперією, що виявлялося у численних війнах та дипломатичних суперечках. Протягом тривалого часу Османська імперія контролювала Крим (Україна), Бессарабію (Молдова), Волощину та Молдавію (Румунія), а також території аж до Кавказу, що обмежувало можливості Московського князівства стати великою державою. Для розширення своїх володінь Московії було необхідно отримати вихід до морів, але через потужність Османської імперії це було неможливо. Османи беззаперечно домінували в Чорному морі до 1774 р., коли розпочалося серйозне протистояння з російською імперією за контроль над регіоном.

Угода 1700 р. між Османською імперією та Російською імперією дозволила останній отримати фортецю Азов, а протягом наступного століття московити розширили свої володіння, включаючи Крим. З часів Петра I Чорноморський регіон став основним полем битви між двома імперіями. Розширення російської присутності в Чорному морі неминуче призвело до суперечок щодо контролю за протоками, що згодом отримало назву «проблема проток» [28, с.7].

У відповідь Османська імперія почала шукати союзників серед західних держав для протистояння російському тиску. Вже на початку XIX ст. європейські держави почали втручатися у конфлікти в регіоні, що значно змінило баланс сил у Чорному морі. За результатами Адріанопольського договору 1829 р. Османська імперія втратила контроль над чорноморською торгівлею [128].

Після 1830-х років Османська імперія почала зближуватися з Великою Британією, що тимчасово стримало російську експансію, але зробило її залежною від британських інтересів. Велика Британія, підтримуючи османську територіальну цілісність, одночасно встановила торговельну монополію в регіоні, зміцнюючи свій вплив на Чорному морі [36, с.110]. Проте до кінця XIX ст. Османська імперія продовжувала втрачати території та

вплив у Чорноморському регіоні, поступово позбавляючись контролю над протоками, що заклало підґрунтя для майбутніх міжнародних конфліктів навколо Чорного моря.

Напередодні Першої світової війни контроль над Чорним морем набув стратегічного значення для дипломатії Османської імперії. У прагненні забезпечити власну безпеку вона звернулася до Німеччини, що зрештою спричинило її вступ у війну на боці Центральних держав. Початком бойових дій у регіоні став напад османського флоту на російські чорноморські порти [80].

Після Першої світової війни Велика Британія досягла своєї стратегічної мети, встановивши режим «вільної торгівлі» у Чорному морі та протоках. У цей же період почалося становлення нової Туреччини, яке символічно пов'язане з портом Самсун на узбережжі Чорного моря [71]. Саме туди в 1919 р. прибув Мустафа Кемаль, розпочавши «війну за незалежність», що зрештою призвела до створення національної турецької держави.

Відповідно до Лозаннського договору 1923 р. [99], новостворена Турецька Республіка зберегла контроль над південним узбережжям Чорного моря. Подальше зміцнення контролю над протоками було закріплено Конвенцією Монтре 1936 р. [3], яка забезпечила Туреччині стратегічну перевагу у доступі до Чорного моря. Це стало вагомим фактором під час Холодної війни, адже Туреччина залишалася союзником Західного блоку та єдиною чорноморською державою, яка не входила до складу Варшавського договору.

Після Другої світової війни Радянський Союз намагався змінити баланс сил у Чорноморському регіоні, висуваючи до Туреччини вимоги щодо територіальних поступок і розміщення своїх військових баз у цьому стратегічно важливому регіоні. Такий тиск підштовхнув Анкару до пошуку підтримки на Заході, що зрештою призвело до її вступу до НАТО у 1952 р.

Розпад Радянського Союзу відкрив нову еру суперництва в Чорноморському регіоні, оскільки країни, що раніше входили до складу

СРСР та Варшавського договору, прагнули вийти з-під впливу Росії й інтегруватися в західні економічні та безпекові структури [65]. Це спричинило нове геополітичне протистояння, де держави, відчуваючи загрозу з боку Москви, шукали надійну безпекову підтримку за межами російської сфери впливу. У відповідь Росія намагалася утримати своє домінування, перетворюючи Чорне море на арену боротьби, де питання безпеки набуло пріоритетного значення.

Приєднання Болгарії та Румунії до НАТО (2004 р.) та ЄС (2007 р.), а також прагнення України та Грузії до аналогічної інтеграції стали прикладами того, як це геополітичне суперництво впливає на ситуацію в Чорному морі.

В рамках цього, Туреччина, яка була єдиним західним союзником у Чорноморському регіоні під час холодної війни, намагалася реалізувати комплексний підхід, спрямований на збереження регіонального балансу та стабільності [20, с.101]. Даний підхід охоплював економічні і гуманітарні аспекти та передбачав досягнення стабільності через регіональну співпрацю на основі принципу «регіональної власності». Туреччина прагнула створити умови для торговельно-економічної співпраці, що відповідали б інтересам усіх країн регіону.

Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), створена Анкарою на початку 1990-х років за підтримки західних союзників, стала першим практичним втіленням нового підходу до регіональної співпраці [62]. Вона стала єдиною організацією, яка інституціоналізувала відносини між країнами Чорноморського регіону, сприяючи їхньому регулярному діалогу та співробітництву. ОЧЕС активно підтримувала розвиток інфраструктури в таких ключових сферах, як транспорт, фінанси та торгівля.

У цей період економічне та торговельне співробітництво базувалося на принципах, гармонізованих із політикою ЄС, із особливим наголосом на демократичних цінностях і правах людини. Це сприяло формуванню надій на створення стабільного та згуртованого регіону. Бачення Туреччини щодо

стабільності в Чорноморському регіоні, яке поєднувало її прагнення до членства в ЄС знайшло підтримку як серед регіональних, так і серед глобальних союзників Анкари.

Туреччина подала заявку на вступ до Європейського Союзу ще в 1987 р., а в 1999 р. отримала статус кандидата. Проте, на сьогодні країна стикається з численними проблемами на шляху до членства, в тому числі й через недостатні внутрішні реформи та авторитарні тенденції, які підривають демократичні принципи і права людини. Хоча Туреччина гармонізує свої внутрішні політики з політиками ЄС, ці зусилля часто виглядають поверхневими і не відповідають стандартам ЄС. Водночас, попри активне економічне і торговельне співробітництво з ЄС, політичні розбіжності та невизначеність щодо подальшого розширення ЄС залишають країну в невідповідному становищі, а процес вступу в Союз залишається загальмованим через політичні та економічні труднощі [46].

Важливу роль займає контроль Туреччини над протоками (Дод. А), які не лише зміцнюють її позиції в міжнародній політиці, але й забезпечує значний вплив на економічні процеси в Чорноморському регіоні. Особливе значення має те, що протоки залишаються основним маршрутом для транспортування енергоресурсів із Каспійського регіону та Центральної Азії до світових ринків, що підсилює стратегічну важливість Туреччини як визначального гравця у забезпеченні енергетичної безпеки Європи [131].

Як наслідок, сучасна роль Туреччини в Чорноморському регіоні формувалася під впливом глибоких історичних процесів. Боротьба Османської імперії за домінування в Чорному морі, тривале суперництво з Росією, активна участь у європейських дипломатичних альянсах і прагнення до контролю над стратегічними морськими маршрутами стали основою її геополітичної спадщини. Після падіння імперії новостворена Турецька Республіка зберегла стратегічне значення проток і перетворила їх на інструмент зовнішньої політики. Підписання Конвенції Монтре закріпило юридичні підстави для контролю над цими водними шляхами, що дозволило

Анкарі зберегти автономність у вирішенні питань безпеки в регіоні. Членство в НАТО і роль єдиного західного союзника в регіоні під час Холодної війни зміцнили її політичні позиції, а події після розпаду СРСР лише посилили інтерес Туреччини до збереження впливу на східноєвропейському напрямку. Історичний досвід боротьби за регіональне лідерство, накопичений протягом століть, і сьогодні визначає її зовнішньополітичні рішення, орієнтовані на посилення присутності в енергетичній, безпековій та інфраструктурній сферах Чорноморського простору.

2.2. Військова присутність і стратегічна співпраця Туреччини у регіоні

Туреччина виконує функцію безпекового гаранта в Чорноморському регіоні завдяки своїй активній військовій присутності та розвиненій системі міжнародного співробітництва. Вона має другу за чисельністю армію серед країн НАТО після США (775 тисяч військовослужбовців) і значний військовий потенціал, що включає 1 900 танків, 3 100 артилерійських систем, 850 літаків і 92 військові кораблі. Довжина турецького узбережжя Чорного моря становить 1 329 км (Дод. Ї). Населення країни – 85 мільйонів осіб, ВВП – 1,18 трлн дол. США, а оборонний бюджет – 47 млрд дол. (3,98% від ВВП) [129].

Військова присутність і стратегічне співробітництво Туреччини в Чорноморському регіоні набули особливого значення після розпаду Радянського Союзу, що спричинило геополітичні зміни та пошуки нового балансу сил. Вихід колишніх членів Варшавського договору та Радянського Союзу з-під впливу росії, інтеграція Болгарії та Румунії до НАТО (2004 р.) і ЄС (2007 р.), а також аналогічні амбіції України та Грузії ще більшесилили безпекову конкуренцію в регіоні. У результаті цих подій Росія започаткувала стратегію збереження впливу в «ближньому зарубіжжі», що призвело до

мілітаризації Чорного моря та його перетворення на арену безпекового суперництва [37, с.5].

В умовах зростаючої нестабільності Туреччина, яка під час Холодної війни була єдиною західною державою серед країн, що мали вихід до Чорного моря, прагнула виробити комплексний підхід для збереження регіональної рівноваги. Основна стратегія Анкари полягала у поєднанні безпекових, економічних і гуманітарних механізмів співпраці, що відображалось у концепції «регіональної відповідальності» (рис.2.1). Туреччина розглядала розвиток торговельно-економічних зв'язків як основу для довгострокової стабільності та безпеки, сподіваючись, що економічна інтеграція сприятиме мирному співіснуванню прибережних держав [76].

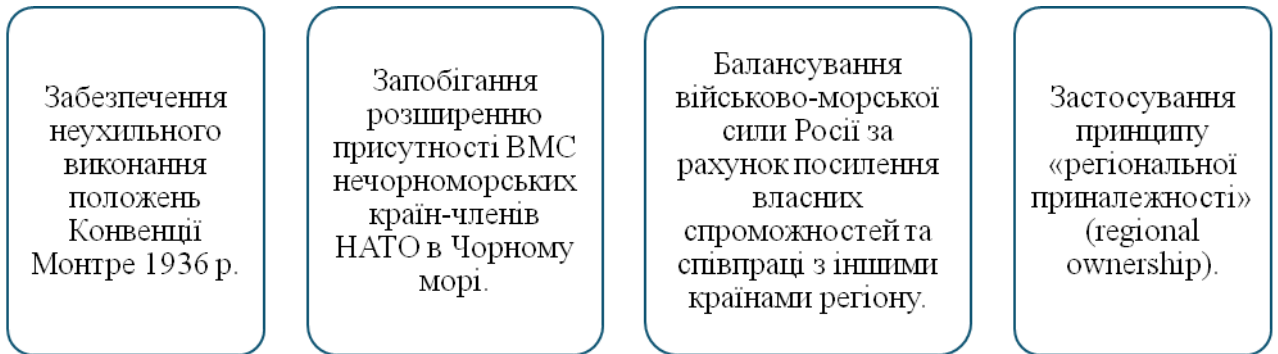

Рис.2.1. Основні принципи політики Туреччини щодо Чорноморського регіону

Складено авторкою за матеріалами: [17]

Саме ця концепція регіонального співробітництва, яка передбачала не лише економічний, а й безпековий вимір, була вперше запропонована послом Шюкрю Елекдагом на початку 1990-х років. Її практичним втіленням стало створення Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) (Дод. Б). Від самого початку Туреччина розглядала цю організацію не лише як платформу для економічної взаємодії, а й як інструмент посилення власного геополітичного впливу та безпекової співпраці. В установчих документах ОЧЕС наголошується, що економічне співробітництво є ключовим фактором зміцнення миру та стабільності в регіоні [42, с.199].

Водночас ОЧЕС відіграє роль платформи для політичного діалогу між країнами, які мають історично напружені відносини (наприклад, Туреччина – Греція, Вірменія – Азербайджан, Україна – Росія). Це дозволяє представникам держав взаємодіяти в багатосторонньому форматі без прямого впливу США чи ЄС. На самітах і робочих зустрічах делегати неодноразово обговорювали чутливі політичні та безпекові питання, що сприяло пошуку компромісних рішень [76].

У межах стратегії Туреччина також прагнула створити ефективну безпекову архітектуру в Чорному морі, яка, з одного боку, підтримувала б незалежність України, а з іншого – балансувала російську потужність без прямого конфронтаційного протистояння. Для досягнення цієї мети Анкара ініціювала низку заходів, спрямованих на зміцнення регіональної стабільності та безпеки. Насамперед, вона активно розвивала військово-морське співробітництво, реалізовувала програми з планування, навчання та координації дій із залученням усіх прибережних держав. Важливу роль у цих зусиллях відігравали спільні морські операції, зокрема Blacksea Harmony (Операція «Чорноморська гармонія») та військово-морська оперативна група BLACKSEAFOR [76].

Операція «Чорноморська гармонія» була ініційована Туреччиною 1 березня 2004 р. відповідно до резолюцій Ради Безпеки ООН № 1373, 1540 і 1566. Її реалізацію здійснюють Військово-морські сили Туреччини у співпраці з Командуванням берегової охорони, Управлінням морського транспорту, Службою управління судноплавством у турецьких протоках, Міністерством закордонних справ, Міністерством внутрішніх справ та іншими державними установами. Операція охоплює територіальні води Туреччини, міжнародні води Чорного моря та повітряний простір над ними. Основне завдання полягає в патрулюванні Чорного моря для виявлення суден, підозрюваних у незаконній діяльності. Берегова охорона Туреччини здійснює перевірку підозрілих суден у турецьких територіальних водах, а у разі серйозних підозр супроводжує їх до порту для подальших перевірок. У межах

операції регулярно проводяться заходи з розвідки, спостереження та моніторингу, що сприяє підвищенню рівня безпеки в регіоні та захисту морської торгівлі [42, с.213].

Ще одним значним безпековим механізмом у Чорному морі стала багатонаціональна військово-морська оперативна група BLACKSEAFOR. Її концепція була представлена на другій зустрічі командувачів флотами Чорноморських країн у 1998 р. у Варні (Болгарія), а офіційно група була створена у 2001 р. в Стамбулі, коли відповідну угоду підписали Туреччина, Україна, Болгарія, Грузія, Румунія та Росія. BLACKSEAFOR була вперше активована у 2001 р. під командуванням Туреччини, а наступні активації відбувалися під керівництвом інших держав-учасниць. Її головною метою стала координація військових зусиль у регіоні для забезпечення стабільності, запобігання конфліктам та боротьби з новими загрозами, такими як тероризм, незаконний обіг зброї та організована злочинність [61].

BLACKSEAFOR не має постійної військової структури та активується лише за запитом. Формування складається виключно з морських сил, без залучення сухопутних чи повітряних підрозділів, хоча в разі потреби може отримувати підтримку від інших родів військ. До складу входять щонайменше 4-6 бойових кораблів, серед яких обов'язково є один командно-контрольний. Основні класи суден, що можуть брати участь: есмінці, фрегати, корвети, патрульні катери, мінно-тральні кораблі та допоміжні судна. У періоди неактивності кораблі дислокуються на своїх базах, а їхнє зібрання відбувається відповідно до активаційних програм, розроблених Планувальною групою [79].

Незважаючи на початковий успіх як регіональної ініціативи з безпеки, після 2008 р. діяльність BLACKSEAFOR зіткнулася з серйозними викликами. Після війни між Росією та Грузією в серпні 2008 р. Грузія призупинила свою участь у місії та повернулася до неї лише у квітні 2011 р., проте її військовий корабель відмовився заходити в порт Новоросійська. Варто додати, що після анексії Криму у 2014 р. Україна ініціювала процедуру виключення росії з

BLACKSEAFOR, однак ця пропозиція не була реалізована. У 2015 р., на тлі загострення відносин із Туреччиною, Росія оголосила про призупинення своєї участі в ініціативі [79].

Поряд із військово-морським співробітництвом Туреччина також приділяла увагу зміцненню координації між прикордонними та береговими службами чорноморських держав. З цією метою було започатковано Форум співпраці прикордонних і берегових служб чорноморських держав (BSCF), основним завданням якого стало посилення морської безпеки в регіоні. Ідея проведення регулярних зустрічей командувачів прикордонних і берегових служб чорноморських країн, запропонована Туреччиною, отримала підтримку всіх сторін і втілилася у першу зустріч у 2000 р. Офіційний статус форуму було закріплено підписанням угоди під час 7-ї зустрічі, яка відбулася 7–9 листопада 2006 р. в Стамбулі. Основною метою BSCF є координація зусиль у боротьбі з тероризмом, незаконною міграцією, торгівлею людьми, наркотрафіком і контрабандою зброї, а також забезпечення контролю за суднами, причетними до незаконної діяльності. Окрім цього, форум займається питаннями захисту морського середовища, боротьби з незаконним рибальством та обміну інформацією з питань прикордонної безпеки [82].

Попри зусилля щодо зміцнення безпеки, ситуація в Чорноморському регіоні залишалася нестабільною через серію конфліктів і загроз. Дестабілізація в таких зонах, як Придністров'я (1990–1992 рр.), Південна Осетія (1991–1992, 2008 рр.), Абхазія (1992–1993, 2008 рр.), а також анексія Криму (з 2014 р. – по теперішній час), війна на Донбасі (з 2014 р. – по теперішній час) та повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну (з 2022 р. – по теперішній час) значно посилили ризики безпеки в регіоні. У відповідь Туреччина активізувала військову присутність у Чорному морі, модернізувала флот і розширила оборонну співпрацю з Україною, Грузією та іншими партнерами. Вона також бере активну участь у військових навчаннях НАТО та розвиває спільні оборонні проекти, прагнучи зміцнити регіональну стабільність [83].

Окремим викликом для Анкари стало російське вторгнення в Крим і початок війни на сході України у 2014 р. Відповідь Туреччини була відносно стриманою, однак вона незмінно підтримувала суверенітет України, засуджувала дії Росії на міжнародній арені та закликала до євроатлантичної інтеграції України. Водночас Анкара не обмежувалася лише дипломатичними заявами – ще до того, як західні партнери визначилися зі своєю стратегією підтримки України, Туреччина зробила кроки в напрямку військово-технічного співробітництва. Перша офіційна дискусія щодо взаємодії в оборонній промисловості відбулася у 2015 р., а на початку 2016 р. сторони підняли ці відносини на стратегічний рівень, розширивши їх на широкий спектр військових програм і технологій. Це відбулося на тлі загострення відносин між Туреччиною та Росією, а також невизначеності з боку США та європейських союзників щодо постачання озброєнь Україні [83].

У наступні роки Туреччина та Україна розширювали співпрацю в оборонній сфері, і це партнерство набувало стратегічного значення. Одним із найяскравіших прикладів стали постачання безпілотників Bayraktar TB2, які не лише посилили обороноздатність України, а й довели свою ефективність у боях під час повномасштабного вторгнення 2022 р. Важливим елементом цієї взаємодії стало розгортання виробництва турецьких безпілотників на українських підприємствах, а також будівництво українських військових кораблів у Туреччині. Ці ініціативи не лише посилили оборонний потенціал України, а й підтвердили, що Анкара розглядає Київ як довгострокового партнера у сфері безпеки.

Крім військово-технічної взаємодії, Туреччина відіграла особливу роль у забезпеченні стабільності глобальних ринків, зокрема у сфері продовольчої безпеки. Разом із ООН вона допомогла реалізувати «зернову угоду», яка дозволила відновити експорт української сільськогосподарської продукції через Чорне море, що стало критично важливим для запобігання продовольчій кризі в усьому світі. Поглиблена співпраця у сфері оборони

призвела до більше ніж тридцяти спільних оборонних проєктів, включаючи дрони, двигуни, електроніку, наземні системи та морські судна. Багато з цих проєктів передбачають спільне виробництво та розробку, а не прості продажі або передавання технологій [89].

Туреччина займає провідну роль у питаннях присутності НАТО в Чорному морі. Країна поєднує трансатлантичні зв'язки з прагненням до регіональної співпраці. Це дозволяє їй виступати посередником між Заходом і Сходом та водночас зберігати стратегічну автономію. Важливим інструментом у цьому процесі залишається Конвенція Монтре, яка регулює прохід військових кораблів через Босфор і Дарданелли. Анкара дотримується її положень і проводить політику балансу. Такий підхід сприяє збереженню стабільності в регіоні та знижує ризики втручання зовнішніх сил [139].

Зобов'язання Туреччини перед НАТО у Чорноморського регіону включають активну участь у зміцненні безпеки через підтримку співпраці з іншими членами альянсу та сприяння регіональним ініціативам, таким як BLACKSEAFOR та Black Sea Harmony. Туреччина, як ключовий гравець у цьому регіоні, реалізує стратегію інтеграції політичних, військових і економічних інтересів альянсу, зберігаючи баланс між підтримкою загальної безпеки та захистом національних інтересів. Згідно з теорією колективної безпеки, ключовою є взаємозалежність між державами, що забезпечує стабільність через спільну оборону та дипломатичні зусилля. У випадку Туреччини, її участь у цих ініціативах сприяє не тільки посиленню НАТО в регіоні, але й дає змогу формувати ефективні механізми реагування на потенційні загрози включно з агресивною політикою Росії [73].

Одним із головних викликів для регіону стали морські міни, що дрейфують унаслідок бойових дій у Чорному морі. Вони створюють значну загрозу для морської торгівлі, транспортування енергоносіїв, екології та продовольчої безпеки. Туреччина, відповідно до своїх зобов'язань за Конвенцією Монтре, ініціювала низку заходів, спрямованих на нейтралізацію цієї загрози. У січні 2024 р. в результаті інтенсивної дипломатичної

діяльності Міністерства оборони та Міністерства закордонних справ Туреччини було підписано «Меморандум про взаєморозуміння щодо Групи протимінних заходів у Чорному морі (МСМ Black Sea) між Туреччиною, Болгарією та Румунією [77]. Мета цієї ініціативи полягає в тому, щоб спільними зусиллями трьох країн забезпечити безпеку морських шляхів від дрейфуючих мін.

Політика Туреччини базується на принципах регіональної співпраці та взаємодії із сусідами без безпосереднього втручання зовнішніх акторів. З цієї причини МСМ Black Sea залишається ініціативою саме прибережних країн, хоча її створення було узгоджене з рішеннями Вільнюського саміту НАТО 2023 р. Туреччина залишає відкритими перспективи залучення до цієї ініціативи інших чорноморських держав, таких як Грузія та Україна, після завершення війни [77].

Отже, Туреччина відіграє важливу роль у військовій безпеці Чорноморського регіону через контроль над протоками, розвиток оборонної співпраці та зміцнення власного військового потенціалу. Положення Конвенції Монтре дозволяють їй регулювати прохід військових кораблів, що впливає на баланс сил. У рамках НАТО та регіональних ініціатив вона розширює співпрацю з країнами Чорноморського басейну, сприяє зміцненню оборонних можливостей партнерів і модернізує власний флот. Для України Туреччина є важливим союзником, який підтримує військову співпрацю, територіальну цілісність та безпекову стабільність у регіоні.

2.3. Політична та дипломатична активність Туреччини у Чорноморському регіоні

Від часу заснування республіки у 1923 р. Туреччина керується принципом «Мир вдома, мир у всьому світі», спрямовуючи свою зовнішню політику на формування стабільного та сприятливого міжнародного середовища. Дотримуючись проактивного підходу, вона застосовує широкий

спектр мирних засобів для забезпечення власного розвитку та зміцнення регіональної стабільності. Особливу увагу Туреччина приділяє Чорноморському регіону, посилюючи свій вплив через міжнародні угоди та активну дипломатію [39, с.574].

Враховуючи свою роль вагомого геополітичного гравця, Туреччина докладает зусиль, щоб її позиція була почута на міжнародній арені та впливала на регіональну політику. Одним із головних аспектів політичної активності Туреччини є її взаємодія з впливовими міжнародними акторами, такими як ЄС та США. Вона намагається балансувати між інтересами цих гравців, водночас зберігаючи незалежність у прийнятті рішень щодо Чорного моря. Варто відзначити, Туреччина займає жорстку позицію щодо залучення до регіону зовнішніх держав, які не мають виходу до Чорного моря, що відповідає її національним інтересам та принципам, закріпленим у Конвенції Монтре 1936 р. [39, с.575].

Турецька республіка в 1990-ті роки здійснила кілька важливих кроків у своїй зовнішній політиці, орієнтуючись на багатосторонні відносини і сприяння стабільності в Чорноморському регіоні. Однією з найбільш визначальних ініціатив стало заснування Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) у 1992 р., що стало першою успішною спробою налагодити співпрацю серед країн Чорноморського регіону після завершення Холодної війни [62]. Одною з головних ідей, яка спонукала Туреччину до створення ОЧЕС, було зменшення бюрократичних перепон для сприяння торгівлі, залучення інвестицій та розвитку підприємництва в Чорноморському регіоні. Ця подія стала важливим етапом на шляху до регіональної співпраці, зміцнивши економічні, комерційні та дипломатичні зв'язки між країнами. До складу ОЧЕС входять Туреччина, Україна, Азербайджан, Болгарія, Румунія, Росія, Грузія, Молдова, Греція, Сербія та Албанія (Дод. В).

Аналізуючи дипломатичну стратегію Туреччини в Чорноморському регіоні, варто підкреслити її прагнення до інституціоналізації регіонального

співробітництва. ОЧЕС є єдиною організацією, що забезпечує регулярний та структурований діалог серед прибережних держав Чорного моря, сприяючи розвитку співпраці в таких важливих сферах, як транспорт, комунікації, банківська справа та фінанси. Протягом 2000-х років Анкара орієнтувала свою політику на відповідність європейським стандартам, акцентуючи не лише на економічному та торговельному співробітництві, а й на підтримці демократичних цінностей [123]. Такий підхід створив підґрунтя для оптимістичних очікувань щодо стабільної та довготривалої регіональної інтеграції.

Геополітичне протистояння між Росією та Заходом ускладнює лідерство Туреччини в Чорноморському регіоні, зокрема в межах ОЧЕС. У відповідь Анкара використовує своє стратегічне розташування, щоб стати ключовим енергетичним партнером для обох сторін. Вона більше не позиціонує себе як посередника між Сходом і Заходом, а прагне зміцнити статус незалежного регіонального гравця, балансує між різними інтересами та зосереджується на власних економічних пріоритетах [41, с.13].

Енергетика відіграє особливу роль у зовнішній політиці Туреччини. Спочатку вона була лише транзитною країною для транспортування енергоресурсів, але з 2000-х років прагне стати енергетичним центром. Газопроводи Blue Stream, TurkStream і Трансанатолійський газопровід (TANAP), що проходять через її територію, є важливими для енергетичної безпеки Європи та посилюють стратегічне значення Туреччини [29].

Важливим кроком у цій політиці стало відкриття газового родовища Сакарья в Чорному морі, про що 21 серпня 2020 р. оголосив президент Реджеп Таїп Ердоган. Це відкриття було подано як історична подія, що відповідає концепції Ахмета Давутоглу про Туреччину як «центральної державу» в регіоні. Видобуток власного газу розглядається Анкарою як важливий крок до енергетичної незалежності та зміцнення її впливу [32, с.116].

Важливим напрямом політики Туреччини в Чорноморському регіоні стала також військово-морська співпраця. Ключову роль в цьому відіграє Чорноморська військово-морська група оперативної взаємодії (BLACKSEAFOR). Вперше ідея створення багатонаціональних морських сил у Чорному морі з'явилася в 1994–1995 рр., але офіційно її було запропоновано Військово-морськими силами Туреччини під час Другої зустрічі командувачів військово-морських сил Чорноморського регіону у Варні в 1998 р. Ця ініціатива була створена під проводом Туреччини за участю України, Болгарії, Грузії, Румунії, Росії відповідно до «Установчої угоди BLACKSEAFOR», підписаної 2 квітня 2001 р. в Стамбулі. Угода набрала чинності для всіх країн-учасниць 2 листопада 2003 р. [44, с.91].

BLACKSEAFOR було створено під проводом Туреччини для зміцнення співпраці між прибережними державами Чорного моря, а також для підвищення миру та стабільності в регіоні. Основними завданнями цієї морської сили є пошуково-рятувальні операції, гуманітарні місії, протимінні заходи, операції з охорони навколишнього середовища, візити доброї волі та інші завдання, визначені учасниками [38].

1 березня 2004 р. Туреччина розпочала військово-морську операцію «Чорноморська гармонія» (OBSH) у відкритих морських районах і територіальних водах Чорного моря. Ця операція була відкритою для участі всіх прибережних держав, але до кінця 2006 р. залишалася національною ініціативою Туреччини [38].

Спочатку операція здійснювалася за допомогою турецьких фрегатів, ракетних катерів, підводних човнів і патрульних літаків у турецьких територіальних водах, міжнародних водах Чорного моря та повітряному просторі над цими районами. Паралельно тривали переговори та консультації для залучення інших прибережних держав до участі в операції. У 2006 р. до ініціативи приєдналися Військово-морські сили росії, а згодом – Болгарія та Україна. Румунія на той момент залишалася в режимі очікування [43].

У 2016 р. адміністрація Ердогана розпочала масштабну чистку всіх державних інституцій, зокрема армії, включаючи підрозділи F-16, які могли б бути задіяні у потенційному протистоянні з росією. Паралельно Туреччина чітко визначила свою позицію щодо безпеки в Чорному морі, підкреслюючи необхідність активної участі міжнародних структур у регіоні [38].

На початку операції США пропонували створити в Чорному морі, за аналогією з операцією «Активні зусилля» в Середземному морі, сили НАТО для забезпечення безпеки міжнародної торгівлі та транспортування нафти. Однак Туреччина реалізувала власну концепцію безпеки, яка передбачала виключно участь прибережних держав Чорного моря, що зрештою відсунуло ініціативу США на другий план [32].

Низка конфліктів, таких як анексія Криму (2014 р.), криза на Донбасі (2014 р.) та повномасштабне військове вторгнення в Україну (2022 р.), чітко показали, що росія не вагається застосовувати силу для збереження свого контролю над сусідніми країнами.

До 2014 р., коли розпочалась окупація територій України, події в Чорноморському регіоні наочно продемонстрували, що Туреччина повинна була розробити новий і унікальний підхід до цього регіону, що стало необхідністю, яка виникла незалежно від інтересів та очікувань Анкари. Туреччина, формуючи свою зовнішню та безпекову політику, зокрема стосовно Чорного моря, намагалася збалансувати свої відносини із західними акторами і росією. Таким чином, Анкара намагалася зберегти автономію у зовнішній політиці. Проте зміни в регіоні та глобальні трансформації засвідчили, що спиратися лише на посередництво та балансування між Україною та росією більше не є можливим [37, с.16].

З лютого 2022 р., після початку повномасштабного військового вторгнення в Україну, Туреччина ухвалила обережну стратегію і прийняла активну дипломатичну роль, спрямовану на завершення конфлікту між сторонами. Слід зауважити, що Туреччина змогла зберегти відкритими канали діалогу між учасниками конфлікту. З цієї точки зору країна успішно

орієнтувалася на складну рівновагу інтересів, балансу, цінностей і можливостей, вибудовуючи правильний курс в умовах швидких змін у міжнародному середовищі [4].

Зокрема 1 березня 2022 р. тодішній міністр закордонних справ Мевлют Чавушоглу заявив: «Ми продовжуємо виконувати чесну посередницьку та сприяючу роль між росією та Україною, незважаючи на всі труднощі. Туреччина з самого початку демонструвала чітку позицію. Вона відкрито показала свій збалансований, об'єктивний підхід, що ґрунтується на праві та справедливості» [125].

Успішне застосування турецького ударного безпілотної «Bayraktar TB2» зробило його одним із найвідоміших символів українського спротиву. Ефективність дронів призвела до значних втрат серед російських військових і знищення сучасної дорогої техніки, що не лише підняло бойовий дух українських сил, а й спричинило напруженість у російських політичних та військових колах [18].

Ключовим моментом у турецькій дипломатії став Дипломатичний форум в Анталії 10 березня 2022 р., на якому вперше з початку війни зустрілися міністри закордонних справ росії та України. Хоча переговори не привели до припинення вогню, посередництво Туреччини продемонструвало дипломатичний вплив Анкари. Подальші переговори в Стамбулі призвели до проєкту договору, який пропонував нейтральний статус України, але мирні зусилля зазнали краху в квітні після повідомлень про військові злочини росії в Бучі. Важливим досягненням дипломатичних посередницьких зусиль Туреччини стала Чорноморська зернова ініціатива – міжнародна угода між росією, Україною, Туреччиною та ООН, яка забезпечила створення «зернового коридору». Завдяки цій домовленості українське зерно змогло безпечно експортуватися з портів Чорноморськ, Одеса та Південний через Босфор [9, с.20].

У рамках двостороннього співробітництва Туреччини та України особлива увага приділяється питанням відбудови України та розвитку

партнерства у сфері оборонної промисловості. Високий рівень політичного діалогу між Анкарою та Києвом підтверджується регулярними зустрічами на міжнародних майданчиках, а також візитами високопосадовців. Зокрема 8 березня 2023 р. Україну відвідав Президент Туреччини, а 21–22 жовтня в Анкарі перебував міністр закордонних справ України Андрій Сибіга, що свідчить про активний розвиток дипломатичних відносин [9, с.20].

Кримськотатарська спільнота, яка проживає на території України, відіграє важливу роль у зміцненні двосторонніх відносин між Україною та Туреччиною, а також у розширенні міждержавної співпраці. Ключовим напрямом турецької політики щодо кримських татар є забезпечення їхніх фундаментальних прав і свобод у межах міжнародно визнаних кордонів України, а також сприяння їхній інтеграції як повноправних громадян української держави [5]. Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган неодноразово наголошував на необхідності відновлення суверенітету України над Кримським півостровом відповідно до норм міжнародного права, підкреслюючи незмінну підтримку територіальної цілісності України.

Підтримка миру та безпеки в Чорноморському регіоні є пріоритетним завданням не лише для України, а й для всіх прибережних країн. Однією з важливих ініціатив стало підписання у 2022 р. в Стамбулі угоди між Болгарією, Румунією та Туреччиною про створення Чорноморської групи з протимінних заходів (MCM Black Sea). Ініціатива була започаткована з метою зміцнення морської безпеки та забезпечення стабільності в регіоні, який став ареною військових та гібридних загроз [6, с.2]. У 2025 р. Туреччина активізувала свої дипломатичні зусилля, проводячи дискусії, спрямовані на вирішення регіональних конфліктів і забезпечення безпеки в Чорному морі. Анкара підтвердила свою відданість запобіганню перетворенню Чорного моря на зону конфлікту, наголошуючи на безпечному судноплаванні та співпраці між прибережними державами [63].

Отже, політична та дипломатична діяльність Туреччини в Чорноморському регіоні відображає її прагнення до регіональної

стабільності, економічного співробітництва та стратегічної автономії. Завдяки збалансованим відносинам із глобальними гравцями Анкара зберігає свій вплив і водночас захищає національні інтереси. Ініціативи, такі як ОЧЕС і BLACKSEAFOR, демонструють активну регіональну залученість Туреччини. Крім того, її динамічна енергетична стратегія посилює геополітичні позиції країни. Незважаючи на виклики, пов'язані з суперництвом великих держав, Туреччина продовжує утверджуватися як ключовий регіональний гравець, використовуючи своє стратегічне розташування та багатовекторний дипломатичний підхід.

2.4. Перспективи подальшого розвитку відносин Туреччини з країнами Чорноморського басейну

Дипломатична активність Туреччини після завершення Холодної війни сприяла розширенню контактів із чорноморськими країнами, посиленню економічних відносин і реалізації спільних проєктів. У своїй зовнішній політиці Анкара прагне забезпечити мир, територіальну цілісність партнерів і сприяти їхньому економічному розвитку [123]. Важливим фактором, що акцентує увагу на співпраці та спільних інтересів прибережних країн Чорного моря є оновлення стратегічного бачення. Від моменту розпаду Радянського Союзу Туреччина дотримувалася принципів суверенітету та територіальної цілісності, задля сприяння інтеграції пострадянських держав та країн Варшавського договору в міжнародну систему як рівноправних гравців [132]. Для досягнення цієї мети Анкара зробила акцент на економічних і торговельних ініціативах, а також розвитку інфраструктури. Туреччина підтримала вступ Болгарії та Румунії до НАТО і ЄС, й активно сприяла євроатлантичному курсу Грузії та України через розвиток з ними двосторонніх відносин.

У результаті цього в Чорноморському регіоні було запущено низку ініціатив, а міждержавна взаємодія значно активізувалася. Особливо цьому сприяла діяльність Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), заснованої у 1992 р. Вона має дві ключові переваги: це найбільш інклюзивна регіональна організація за кількістю учасників і найширша за сферою своєї діяльності. В перспективі основною метою ОЧЕС є розширення та зміцнення двосторонніх і багатосторонніх зв'язків у сферах економіки, технологій та соціального розвитку між державами-членами. Організація сприяє перетворенню Чорноморського регіону на зону миру, стабільності та процвітання [130].

Попри відносну стриманість у реагуванні на заморожені конфлікти та безпекові виклики регіону, Анкара не ухилялася від реалізації оборонних

ініціатив, які отримували підтримку західних союзників. Після завершення Холодної війни було створено Чорноморську військово-морську групу співпраці, ініціативу «Чорноморська гармонія», Чорноморський форум, Спільноту демократичного вибору, Комісію із захисту Чорного моря від забруднення та інші організації. Незважаючи на відмінність у пріоритетах, усі вони базуються на ідеї регіонального співробітництва як ключового чинника зміцнення стабільності та безпеки. У результаті рівень взаємодії та мережевих зв'язків у регіоні значно зріс [1].

Основним напрямком політики Туреччини в Чорному морі є політика недопущення ескалації. Туреччина як країна зі статусної геостратегічної позиції є одночасно й прикордонною державою, якій належить своє місце як відповідального чинника регіональної стабільності. Російське суперництво в Чорному морі займає місце як головної складової зовнішньої політики Туреччини. Туреччина намагається зберігати рівновагу між взаємозв'язком зі Західним світом і збереженням власної незалежної політики, яка має охопити захист національних інтересів, безпеки шляхом недопущення відкритих конфронтацій проти Росії [48].

Туреччина бачить своє стратегічне завдання в підтримці територіальної цілісності України та Грузії, зміцненні їхньої стійкості через демократичні реформи, а також сприянні їх майбутньому членству в ЄС і підтримці перспективи вступу до НАТО. Це спільна діяльність, яка підтримує взаємні інтереси західних держав і визначає напрям співробітництва країни із державами регіону.

Попри свою обачність у взаєминах з Росією та обмежену готовність дозволяти західному впливу розширюватися у регіоні, Туреччина не уникає ризиків. Взаємодія з Україною до та під час війни засвідчила прагнення Туреччини підтримувати стратегічний баланс у Чорному морі, що також зближує її з західними партнерами. Спільні інтереси у забезпеченні стабільності та безпеки в Чорноморському регіоні відкривають перспективи для розвитку глибшої співпраці Турецької республіки з країнами

Чорноморського басейну, включаючи участь у спільних безпекових ініціативах та посилення економічних зв'язків [91].

Україна та Туреччина мають тривалу історію дипломатичних і економічних зв'язків, які останніми роками набули особливого значення. Обидві країни підтримують стратегічне партнерство, що базується на взаємній вигоді, політичній довірі та геополітичних інтересах. Політичний діалог між країнами залишається активним завдяки постійним зустрічам на найвищому рівні. Щорічні засідання Українсько-турецької Ради стратегічного партнерства сприяють узгодженню спільних дій у міжнародній політиці та безпеці. Туреччина підтримує територіальну цілісність України, засуджуючи незаконну анексію Криму, а також бере участь у міжнародних ініціативах щодо захисту прав кримських татар. Перспективи розвитку політичних відносин передбачають поглиблення координації у сфері безпеки. Очікується, що двосторонні відносини будуть зміцнюватися через нові угоди в оборонному секторі, співпрацю в межах НАТО та участь Туреччини у міжнародних дипломатичних зусиллях щодо стабілізації ситуації в Україні [8].

Одним із головних напрямків подальшого розвитку між країнами є економічне співробітництво (Дод. И). Туреччина залишається важливим торговельним партнером України, а підписана у 2022 р. Угода про зону вільної торгівлі відкриває нові можливості для збільшення товарообігу. Також перспективним є розширення співпраці у сфері інфраструктурних проєктів, транспортної логістики та інвестицій у спільні підприємства. Турецькі компанії вже активно беруть участь у відновленні української інфраструктури, а подальше залучення інвестицій сприятиме швидшій реконструкції та модернізації економіки України [112].

Зростаючі комерційні зв'язки між Україною та Туреччиною супроводжуються активним розвитком військового співробітництва. Турецька компанія Baykar, що базується в Стамбулі, з 2019 р. постачає Україні десятки безпілотних літальних апаратів (БПЛА) разом із контрольними станціями та

ракетним озброєнням. Хоча точна кількість проданих безпілотників Bayraktar TB2 офіційно не розголошується, численні звіти вказують на те, що обсяги постачань значно перевищують попередні оцінки [117].

Стримування російської експансії в Чорному морі потребує не лише політичних заяв, а й конкретних дій. Одним із таких кроків може стати створення постійної військово-морської місії НАТО в регіоні. Але найголовніше – це збереження єдиної та рішучої позиції міжнародної спільноти щодо агресивної політики Москви.

Варто також розглянути співпрацю між Туреччиною та Грузією. Анкара твердо підтримує територіальну цілісність Грузії, не визнає самопроголошену незалежність Абхазії та Південної Осетії й виступає за мирне врегулювання цих конфліктів у межах суверенітету та територіальної цілісності Грузії. Одним із важливих аспектів у відносинах між цими країнами залишається питання повернення турків-месхетинців на їхню історичну батьківщину. Туреччина приділяє значну увагу цьому процесу та наполягає на подоланні всіх існуючих перешкод для забезпечення прав турків-месхетинців на повернення до Ахиска. Це питання відіграє важливу роль у двосторонніх відносинах і впливає на подальший розвиток співпраці між двома країнами [141].

Окрім тісних відносин із Грузією, Туреччина активно розвиває стратегічне партнерство з іншими державами Чорноморського регіону, зокрема з Румунією. Країни є близькими союзниками в НАТО та співпрацюють у міжнародних та регіональних організаціях, таких як ООН та ОЧЕС. У січні 2024 р. Туреччина, Румунія та Болгарія створили Чорноморську групу протимінних заходів (MCM Black Sea) для забезпечення безпеки мореплавства перед загрозою морських мін у Чорному морі. Румунія також є активним прихильником вступу Туреччини до Європейського Союзу [85].

Останніми роками політичний діалог між двома країнами залишається динамічним, що підтверджується активним обміном візитами

високопосадовців. Наприклад, 26 червня 2024 р. міністр закордонних справ Туреччини взяв участь у тристоронній зустрічі глав МЗС Туреччини, Румунії та Польщі у Варшаві. 21 травня 2024 р. прем'єр-міністр Румунії Йон-Марчел Чолаку здійснив офіційний візит до Туреччини, у межах якого було створено Вищу раду стратегічного співробітництва між двома державами [135].

Економічне співробітництво між Туреччиною та Румунією є важливою складовою двосторонніх відносин. Обсяг взаємної торгівлі у 2023 р. сягнув 10,7 млрд доларів США, Румунія залишається одним із головних торговельних партнерів Туреччини. Основними напрямками експорту Туреччини є автомобільні запчастини, транспортні засоби, залізо-сталеві вироби, сільськогосподарська продукція та промислове обладнання. Зі свого боку, Туреччина імпортує з Румунії нафтопродукти, сільськогосподарську продукцію та хімічні добрива. Турецькі інвестиції в Румунію відіграють важливу роль у регіональній економіці. Загальний обсяг турецьких інвестицій у Румунію наближається до 7,5 млрд доларів США, а кількість зареєстрованих турецьких компаній перевищує 16 тисяч, з яких близько 7 тисяч активно працюють [135].

Перспективи подальшого розвитку турецько-румунських відносин виглядають багатообіцяючими, особливо у сферах торгівлі, інвестицій, інфраструктурних проєктів та регіональної безпеки. Високий рівень стратегічного партнерства між Анкарою та Бухарестом робить ці дві країни ключовими акторами в Чорноморському регіоні та сприяє зміцненню стабільності та економічного розвитку в регіоні.

Схоже розвивається співпраця Туреччини з Болгарією, яка є не лише сусідньою країною, а й союзником та стратегічним партнером. Останніми роками відносини між двома країнами характеризуються активним політичним діалогом. Так, 29–30 січня 2024 р. відбувся офіційний візит міністра закордонних справ Туреччини до Болгарії. Раніше, 22 серпня 2023 р. Болгарію відвідала тодішня міністерка закордонних справ Марія Габріель [140].

У сфері економіки Туреччина є одним із п'яти основних торговельних партнерів Болгарії, забезпечуючи близько 8% її зовнішньоторговельного обороту. Загальний обсяг турецьких інвестицій у Болгарії становить приблизно 2,5 млрд доларів США, а понад 1 500 турецьких компаній ведуть діяльність на її території [140]. Подальший розвиток двосторонніх відносин може охоплювати зміцнення торговельно-економічного співробітництва, зокрема у сфері енергетики, транспорту та інфраструктури, а також посилення політичного діалогу між країнами.

Останнім часом Туреччина активно сприяє зміцненню оборонного потенціалу України та Грузії. В тому числі, це стосується розвитку грузинського військово-морського флоту, постачання безпілотників Україні, а також участі Туреччини у місіях НАТО із повітряного контролю над Болгарією та Румунією. Водночас, враховуючи членство Болгарії та Румунії в Європейському Союзі, а також активізацію співпраці між ЄС, Україною та Грузією, необхідно виробити комплексний підхід до подальшого розвитку відносин. Такий підхід має інтегрувати економічні та безпекові аспекти, враховуючи специфіку Чорноморського регіону, що сприятиме його стабільності та зміцненню партнерських зв'язків [37].

У середньостроковій перспективі Туреччина може більше підтримувати ініціативи, що відновлюють безпекову рівновагу на користь Заходу, в тому числі її власних інтересів. Вона також може сприяти створенню тимчасового безпекового порядку до перемоги України. Хоча Анкара залишається однією з небагатьох країн НАТО, які не беруть участі в переговорах щодо безпекових гарантій для України, нинішні умови дозволяють їй посилювати співпрацю України із Заходом. Туреччина готова розглядати багатосторонні проєкти для зміцнення українських оборонних спроможностей, не вступаючи у відкриту конфронтацію з Росією. Водночас це може стати додатковим стримувальним фактором.

Щоб подолати фрагментованість безпекової архітектури в регіоні, доцільно залучити Туреччину до військової співпраці, яка доповнюватиме

НАТО. У такому форматі можуть брати участь Болгарія та Румунія, а також, за певних умов, Україна та Грузія. Додатково слід підтримати союзників і партнерів у модернізації військово-морських сил та скоординувати з Туреччиною плани морської безпеки. Успішність таких ініціатив значною мірою залежить від позиції Анкари. Турецькі експерти вважають, що нові моделі співпраці в Чорному морі є перспективними, оскільки принцип регіональної відповідальності наразі фактично не діє через позицію Росії [19].

Туреччина прагне зміцнити свої позиції, уважно стежить за розвитком подій і адаптує свою роль у межах регіональних та міжнародних процесів. Ймовірно, вона відіграватиме важливу роль у формуванні нової регіональної ініціативи, яка зміцнюватиме мир, стабільність та економічний розвиток. Одним із ключових завдань такої співпраці може стати послаблення негативного впливу глобальних сил і створення ефективних механізмів взаємодії між країнами регіону. З урахуванням цього, альянс має зосередитися на зміцненні військово-морських сил – Туреччини, Румунії, Болгарії, України і Грузії. Різні морські ініціативи (наприклад, спільне патрулювання узбережжя, посилення флотів Румунії та Болгарії, покращення обміну розвідданими та інвестиції в морську інфраструктуру) можуть зміцнити безпеку регіону, залишаючись у межах Конвенції Монтре [20].

Такий підхід сприятиме міцнішому партнерству з Анкарою, ніж введення в Чорне море додаткових не прибережних кораблів НАТО. Це не лише відштовхнуло б Туреччину, а й суперечило б обмеженням Конвенції Монтре. Варто додати, введення кораблів нерегіональних країн без надійної гавані для відступу в разі загрози лише підвищує їхню вразливість. Підводні човни могли б залишатися корисними, але згідно з Конвенцією Монтре лише прибережні держави можуть вводити їх у Чорне море [69].

Втім, європейські члени НАТО повинні враховувати регіональну політику Туреччини в Чорному морі та її стратегію співпраці й конкуренції з Росією. Це означає, що Альянсу слід орієнтуватися на малопомітні,

регіональні «міні-партнерства» із прибережними країнами. Туреччина сприйме їх позитивніше, ніж високопрофільне співробітництво з такими державами, як США, Велика Британія чи Франція. До того ж, такі міні-партнерства не лише зміцнили б відносини між Туреччиною та НАТО, а й сприяли б посиленню зв'язків Туреччини з ЄС через участь Болгарії та Румунії [20].

Отже, стратегічний підхід Туреччини до Чорноморського регіону формується на основі балансу між співпрацею із західними союзниками та збереженням незалежної зовнішньої політики. Її активна участь у регіональних економічних, безпекових та політичних ініціативах підкреслює її роль як головного стабілізуючого актора. У майбутньому очікується, що Туреччина поглибить зв'язки з країнами Чорноморського регіону через розширення торгівлі, інфраструктурні проекти та оборонну співпрацю. Її підтримка суверенітету України та Грузії, а також постійні партнерські відносини з Румунією та Болгарією зміцнюють її позицію як важливого регіонального гравця. У міру розвитку геополітичної ситуації здатність Туреччини долати складні виклики буде відігравати важливу роль у забезпеченні стабільності та поглибленні регіональної співпраці.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах регіональна безпека виступає не лише підсистемою глобальної архітектури безпеки, а й самостійною, динамічною та політично значущою категорією, що формує міжнародний порядок на основі регіональних ініціатив. Чорноморський регіон яскраво ілюструє, як локальні та глобальні безпекові виклики переплітаються, утворюючи простір, у якому конфлікти й співпраця співіснують на тлі політичних наративів, історичної пам'яті та гео економічних інтересів. Аналіз різних підходів від реалістичних до конструктивістських свідчать, що регіональна безпека визначається не лише військовими ресурсами чи географічним положенням, а й здатністю держав формувати спільні ідентичності, уявлення про майбутнє та ефективні механізми взаємної відповідальності.

Дослідження цієї категорії дає можливість зрозуміти, як різні держави, об'єднані спільними інтересами, взаємодіють між собою, утворюючи регіональні комплекси безпеки. Аналіз теоретичних шкіл міжнародних відносин (реалізм, лібералізм, конструктивізм) дозволяє глибше оцінити як безпека може бути як державоцентричною, так і колективною, залежно від конкретного контексту та інститутів, що визначають її ефективність.

Чорноморський регіон виступає ареною стратегічного суперництва, де переплітаються інтереси глобальних і регіональних гравців. Його важливість зумовлена географічним розташуванням, ресурсним потенціалом та роллю в забезпеченні енергетичної та транспортної безпеки. У цьому складному геополітичному середовищі Туреччина є впливовим актором завдяки своїй здатності поєднувати воєнно-політичні та економічні інструменти впливу.

Економічний потенціал країни, зокрема видобуток важливих корисних копалин, а також її роль як виробника та експортера сільськогосподарської продукції, дозволяють Туреччині займати значну позицію на міжнародній арені. Однак, Туреччина не тільки успішно розвиває свою економіку, але й активно займається забезпеченням енергетичної безпеки, розвиваючи

внутрішню переробку природних ресурсів та вдосконалюючи інфраструктуру для захисту від зовнішніх загроз.

Виклики, такі як природні катастрофи (землетруси) і можливі зовнішні військові конфлікти, залишаються актуальними для країни. Проте, завдяки політичній системі, що дозволяє ефективно реагувати на кризові ситуації, Туреччина зміцнює свою стабільність і регіональну роль.

Варто відзначити, Турецька республіка активно сприяє міжнародній співпраці, зокрема в рамках угоди щодо постачання українського зерна через Чорне море. Це демонструє здатність Туреччини бути не лише економічним, але й політичним посередником у важливих глобальних питаннях. Проте на тлі економічних та природних викликів, необхідно продовжувати шукати шляхи досягнення більшої економічної диверсифікації та посилення внутрішніх інституційних механізмів для зменшення впливу зовнішніх факторів.

Історична роль Туреччини в Чорноморському регіоні демонструє, як країна постійно впливала на геополітичну ситуацію. Із середини середньовіччя, через Османську імперію, Туреччина стала основним гравцем у цьому регіоні, прагнучи контролювати ключові торговельні шляхи та протоки, що визначали баланс сил між державами. Туреччина не лише зміцнювала свої стратегічні позиції, але й активно формувала етнічну та політичну картину Чорноморського узбережжя, впливаючи на демографічні процеси та регіональну стабільність. Відповідно, саме завдяки цьому контролю та співпраці з іншими великими державами Туреччина забезпечувала безпеку та розвиток своїх територій, одночасно інтегруючи регіон у свою політичну систему.

Зараз Туреччина залишається одним з головних гравців в Чорному морі. Вона продовжує зміцнювати свою позицію завдяки стратегічним альянсам і політичним ініціативам, які визначають її місце на міжнародній арені. Стратегічні ініціативи Турецької республіки, включаючи Операцію «Чорноморська гармонія» та багатонаціональної військово-морської групи

BLACKSEAFOR, сприяють зміцненню стабільності та запобіганню конфліктам. Окрім того, Туреччина активно працює над розвитком економічного співробітництва через організації, такі як ОЧЕС, що сприяють не лише економічній інтеграції, а й політичному діалогу між державами з напруженими відносинами. Підхід Анкари, що поєднує безпекові, економічні та гуманітарні аспекти, забезпечує довгострокову стабільність і підтримку мирного співіснування, при цьому зберігаючи стратегічну рівновагу в умовах геополітичних змін.

Турецька республіка послідовно реалізує комплексну політику, яка сприяє зміцненню безпеки, економічної стабільності та розвитку взаємодії з сусідніми країнами. Її дипломатична активність виявляється не лише в підтримці євроатлантичних прагнень України та Грузії, але й у створенні економічних і військових альянсів, що дозволяє країнам регіону працювати разом для вирішення спільних проблем. Зокрема, розширення співпраці з Україною через оборонні технології та інфраструктурні проєкти є важливим кроком у посиленні загальної безпеки в Чорноморському басейні.

З лютого 2022 р., після початку повномасштабного військового вторгнення в Україну, Туреччина ухвалила обережну стратегію та активно долучається до дипломатичних зусиль, спрямованих на врегулювання конфлікту між сторонами. Слід зауважити, що Туреччина змогла зберегти стратегічну рівновагу, активно взаємодіючи з усіма сторонами та залишаючи відкритими канали для переговорів.

Отже, Туреччина, комбінуючи військові, економічні та дипломатичні інструменти, здатна ефективно впливати на безпеку та стабільність Чорноморського регіону. Її дипломатична активність, спрямована на підтримку миру та безпеки, а також стратегічні ініціативи, такі як розвиток економічної та військової співпраці, зміцнюють її позиції як важливого актора у вирішенні регіональних та глобальних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A 2020 Vision for the Black Sea Region: A Report by the Commission on the Black Sea. Bertelsmann Stiftung. Gütersloh, 2020. URL: https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/HaBer/1282203890-7.A_2020_Vision_for_the_Black_Sea.pdf
2. Chapter VIII: Regional Arrangements (articles 52-54). United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-8>
3. Convention Regarding the Regime of the Straits 1936. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1936-Convention-Regarding-the-Regime-of-the-Straits.pdf>
4. Turkish-Russian Declaration on Operation Black Sea Harmony. The Forum for Security Co-operation: the 504th meeting, 2007. Vienna: OSCE, 2007. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/1/23842.pdf>
5. Dış Politikamız 2008 Yılına Girerken: Dışişleri Bakanı Ali Babacan. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2007. URL: <https://www.Mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/2008ButceTasarisi.pdf>
6. Edam. Dış Politika & Güvenlik. Türkiye. Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi, 2024. URL: https://edam.org.tr/Uploads/Yukleme_Resim/pdf-9-02-2024-02-55-45.pdf
7. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: Kanun No: 2709, Kabul Tarihi: 18/10/1982. URL: <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>
8. Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği. Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği, 2022. URL: <https://turkiye.Mfa.gov.ua/tr/isBirliigi/ukrayna-turkiye-siyasi-iliskileri>
9. Belirsizlikler Çağında Kararlı ve Güçlü Türk Dış Politikası. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024. URL: https://www.Mfa.gov.tr/site_Media/HtMl/Belirsizlikler-caginda-kararli-ve-guclu-turk-dis-politikasi-2025-kitapcik.pdf

10. Баскакова А. С. Особливості використання теорії регіонального комплексу безпеки для вивчення причин кримської кризи та російсько-української війни. Науковий журнал «Політикус». 2021. Т. 30, № 3. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.5>.

11. Бобров Є. А. Концептуальні підходи до визначення поняття «енергетична безпека». *Наукові записки Університету економіки та права «КРОК»*. 2012. № 2(10). С. 70–75. URL: <https://surl.li/faixed>

12. Гірман А. П., Криша В. В. Regional Aspects of Modern International Relations in the Conditions of World Globalization. The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Issues of Political Science. 2020. Vol. 36. P. 72–78. URL: <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2019-36-09>.

13. Малишев Б. В. Теорія держави у контексті геополітики (аналіз ідей Рудольфа Челлена). *Право та суспільство*. 2023. № 3. С. 48–51. URL: <https://surl.li/lxMtoq>

14. Мілашовська О. І. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки. *Ефективна економіка*. 2010. № 3. URL: <https://surl.li/HpHBtl>

15. Регіональні підсистеми міжнародних відносин : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. проф. О. П. Іваницької. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 444 с. https://r.donnu.edu.ua/Bitstream/123456789/67/1/_53.pdf

16. Чорнобай А. М., Панасенко Г. С. Роль Туреччини у забезпеченні регіональної безпеки в умовах російсько-української війни. Стратегічні пріоритети європейської та світової політики: дипломатія, економіка, туризм: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди міжнародного дня багатосторонності і дипломатії в ім'я миру та з нагоди 50-річчя підписання Гельсінського заключного акту (24 квітня 2025 року). Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. с. 174-176. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/fedd9b65-dd60-40e5-8398-eb8fdae44bf8/content>

17. Adalı, T., Kumaş, A., Çavlin, A. та ін. Current overview of Turkey's population. Ankara : Population Association, 2016. 31 c. ISBN 978-605-85586-3-2. URL:

<https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Current%20Overview%20of%20Turkey%27s%20Population.pdf>

18. Ali, M. The role of Turkiye in the Black Sea and the Russo-Ukrainian war: a short overview. Journal of Liberty and International Affairs, 8(3), 356-367. 2022.

URL:

https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/83659/ssoar-jlibertyintaff-2022-3-ali-The_role_of_Turkiye_in.pdf?sequence=1&isAllowed=y

19. A Sea of Opportunities: Exploring Cooperation between Turkey and the West in the Black Sea. Atlantic Council Turkey Programs. Washington, 2024.

URL:

<https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/10/A-Sea-of-Opportunities-L.pdf>

20. Aydin M., Turkey's Black Sea Policies (1991-2023) and Changing Regional Security Since the Russian Invasion of Ukraine. Geopolitical Shifts and Regional Orders, 2024. URL:

https://www.academia.edu/127163148/Turkeys_Black_Sea_Policies_1991_2023_and_Changing_Regional_Security_Since_the_Russian_Invasion_of_Ukraine

21. Buzan B., Wæver O. Regions and Powers: The Structure of International Security (Cambridge Studies in International Relations). Cambridge University Press, 2004. 598 p. URL:

https://assets.cambridge.org/97805218/14126/excerpt/9780521814126_excerpt.pdf

22. Cherp, A., & Jewell, J. (2014). The concept of energy security: Beyond the four As. Energy Policy, 75, 415–421. URL:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421514004960>

23. Gafarlı, Turan. Biden's Foreign Policy 'Reset': New US Perspectives on Central Asia and the South Caucasus. TRT World Research Centre, 2021. URL: <https://researchcentre.trtworld.com/wp-content/uploads/2021/03/BidenPolicyCentralAsia-2.pdf>

24. Gallarotti, G. M. (2011). Soft power: What it is, why it's important, and the conditions for its effective use. *Journal of Political Power*, 4(1), 25–47. URL: <https://surl.li/zrswil>

25. Guzey G. E., Onoz B. Turkey's Hydropower Potential in the Near Future and the Possible Impacts of Climate Change – A Case Study of the Euphrates – Tigris Basin. *Climate*. 2024. Vol. 12, No. 10. Article No. 156. URL: <https://www.Mdpi.coM/2225-1154/12/10/156>

26. Isachenko, Daria. Turkey in the Black Sea Region: Ankara's Reactions to the War in Ukraine against the Background of Regional Dynamics and Global Confrontation. Berlin, 2023. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2023RP12_Turkey_BlackSeaRegion.pdf

27. Lechner Z. Turkey's Response to the War in Ukraine in the Context of Systemic Changes and Regional Dynamics, 2024. P. 72–94. URL: <https://scispace.coM/pdf/turkeys-response-to-tHe-war-in-ukraine-in-tHe-context-of-33ndlws3jp.pdf>

28. Ozer A. The Ottoman-Russian Relations Between the Years 1774-1787: A Master's Thesis. Department of International Relations, Bilkent University. Ankara, 2008. URL: <https://repository.Bilkent.edu.tr/server/api/core/Bitstreams/a574a142-ca3d-4f61-89df-8722074e91ec/content>

29. Ozertem, H. S. Turkey's New Gas Discovery in the Black Sea and Its Potential Implications. Paris, 2020. c.1-4. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/ozertem_turkish_black_sea_gas_2020.pdf

30. Panke D. Regional Actors in International Security Negotiations. *European Journal of Security Research*. 2017. Vol. 2. P. 5–21. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s41125-016-0010-4?utm_source
31. Soderbaum, F. Regional Security in a Global Perspective. *Africa's New Peace and Security Architecture: Promoting Norms, Institutionalizing Solutions*, 2010. URL: https://www.academia.edu/6106861/Regional_Security_in_a_Global_Perspective
32. Soloviova E. Geopolitical analysis of Turkey's Black Sea policy. *Grani*. 2023. T. 26, № 3. C. 109–117. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1891/1858>
33. Szyszlak, E. (2021). Selected instruments of Turkish soft power in Europe. *Colloquium. Pedagogika – Nauki o Polityce i Administracji*, 4(44), 177–190. URL: https://www.academia.edu/66719559/Selected_instruments_of_Turkish_soft_power_in_Europe
34. Turkey trade balance, exports, imports by country and region. WITS Data. Data on Export, Import, Tariff, NTM, 2021. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/Year/2021/TradeFlow/EXPIMP>
35. Ulusoy H. A New Formation in the Black Sea: BLACKSEAFOR. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 2001–2002. Vol. VI, № 4. URL: <https://www.sam.gov.tr/Media/perceptions/arcHive/vol6/20011200/Perceptions%20DeceMber%202001/A%20NEW%20FORMATION%20IN%20THE%20BLACK%20SEA%20BLACKSEAFOR%2C%20Hasan%20ULUSOY.pdf>
36. Aydın A., İngiltere emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yansıması: Baltalimanı Ticaret Anlaşması. *Research Article*. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1977079>
37. Çelikpala, M. Türkiye ve Karadeniz. Kadir Has Üniversitesi, Eylül 2022. <https://edam.org.tr/uploads/pdf/turkiye-karadeniz.pdf>

38. Dađlı, İ. Karadeniz'in Artan Stratejik Önemi ve Geleceđi: Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliđi Enstitüsü, 2009. URL:<https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/49681.pdf>
39. Demir, K. A. Karadeniz'in Türkiye için Kıyusal Jeopolitik Açından Önemi.Coastal Geopolitic Importance of Black Sea for Turkey. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2019. Cilt 15, Sayı 32. S. 574–604. URL:<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/911706>
40. Djebbi, Sihem. «Les complexes régionaux de sécurité». Fiche de l'Irsem n° 5, mai 2010, 9 pages. URL:https://www.irsem.fr/storage/file_manager_files/2025/03/fiche-n5-complexes-conflictuels-regionaux.pdf
41. Isachenko, D. Die Türkei im Schwarzmeerraum: Reaktionen Ankaras auf den Krieg in der Ukraine vor dem Hintergrund regionaler Dynamiken und globaler Konfrontation. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2023. URL:https://www.swp-Berlin.org/publications/products/studien/2023S13_Tuerkei_SchwarzMeerraum.pdf
42. Koçer G. Karadeniz'in Güvenliđi: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye = Security of Black Sea: International Formations and Turkey. Gazi Academic View Journal, 2007. C. 195–217. URL:<https://www.ajindex.com/dosyalar/Makale/acarindex-1423881185.pdf>
43. Özkal Sayan. Türkiye'de idari sistem ve örgütlenme. Konrad-Adenauer-Stiftung Türkiye Temsilciliđi, 2013. URL:https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=a4fd2244-a04a-0eaa-9547-92e52e4fac36&groupId=252038
44. Paçal, B. Dünyada Deđişen Jeopolitik Dengeler Işığında Karadeniz ve Türkiye'nin Konumu: Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliđi Enstitüsü, 2007. URL:<https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/42885.pdf>

45. Terzi H., Türk Boğazları Siyasi Tarihi Işığında Karadeniz'deki Mevcut Durum: Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, 2007. URL: <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/42911.pdf>
46. Tocci N., Aydın-Düzgit S. Turkey and the European Union, 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/362303422_Turkey_and_the_European_Union
47. Альфред Мехен: битва за панування на морі, морська економіка. URL: <https://Moyaosvita.com.ua/istoriya/alfred-Mexen-Bitva-za-panuvannya-na-Mori-Morska-ekonomika/>
48. Габер Є. Моделювання зміни Туреччиною політики в чорноморському регіоні в умовах перебігу і завершення повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Аналітичний портал. URL: <https://analytics.intsecurity.org/modeling-turkiye-policy-black-sea-region/>
49. Дилема безпеки. Vijesti. URL: <https://uk.vijesti.me/колонка-а/595034/дилема-безпеки>
50. Міжнародний тероризм. Alvarar. URL: https://vue.gov.ua/Міжнародний_тероризм
51. На якому місці у світовому Індексі демократії Україна та Туреччина? URL: <https://www.ukr-ayna.com/uk/на-якому-місці-у-світовому-індексі-демократії-україна-та-туреччина/>
52. Основні школи в теорії світової політики. URL: https://stud.com.ua/57020/politologiya/osnovni_shkoli_teoriyi_svitovoyi_politiki
53. Різні обличчя «м'якої» сили. URL: <https://vecne.kiev.ua/journal/4836/>
54. Розвиток регіональних теорій. URL: https://stud.com.ua/180035/politologiya/rozvitok_regionalnih_teoriy
55. Характеристика класичного політичного реалізму. URL: <http://kiMo.univ.kiev.ua/ТМО/43.НтМ>
56. Школи і течії геополітики. URL: <https://studies.in.ua/geopolitika/1293-shkoli-techy-geopolitiki.html>

57. Balance of Power. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/Balance-of-power>
58. Bhagwati, J. (2004). In defense of globalization. URL: <https://scHolarsHip.law.columBia.edu/Books/191/>
59. Biswas, A. Meaning, Nature and Scope of International Relations, 2025. URL: <https://schoolofpoliticalscience.com/nature-and-scope-of-international-relations/>
60. Black sea economic cooperation, 2024. URL: <https://www.mfa.am/en/international-organisations/15>
61. BLACKSEAFOR. Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://www.mfa.gov.tr/blackseafor.en.mfa>.
62. BSEC – Black Sea Economic Cooperation. URL: <https://www.bsec-organization.org/bsec-at-glance>
63. Colibasanu, A. Turkey’s Evolving Geopolitical Strategy in the Black Sea. Eurasia Program Reports, 2024. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/12/turkeys-evolving-geopolitical-strategy-in-tHe-Black-sea/>
64. Daily Sabah with Agencies. Turkey, UN-brokered landmark grain deal sealed to ease food crisis. URL: <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkey-un-brokered-landmark-grain-deal-sealed-to-ease-food-crisis>
65. Dalay, G. How geopolitical competition in the Black Sea is redefining regional order. Chatham House, 2024. URL: <https://www.cHatHaMHouse.org/2024/03/How-geopolitical-coMpetition-Black-sea-redefining-regional-order>.
66. Foreign Policy Analysis: Exploring Diplomatic Relations, Conflicts, and Alliances. URL: <https://blog.me-qr.com/page/foreign-policy-analysis-exploring-diplomatic-relations-conflicts-and-alliances>

67. Geography and Climate. Youth For Understanding Türkiye. Kültürlerarası Değişim Programları. URL: <https://yfu-turkey.org/welcome-to-turkey/geography-and-climate/>

68. GDP (current US\$). World Bank Open Data. *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2023&locations=TR&start=1996>.

69. Hudson Institute. A New Black Sea Strategy For A New Black Sea Reality – Analysis. *Eurasia Review*, 2023. URL: <https://www.eurasiareview.com/23022023-a-new-Black-sea-strategy-for-a-new-Black-sea-reality-analysis/>

70. İNANK. The Ottoman Empire, Safavid Iran, and the Southern Black Sea between 1500 and 1700. URL: <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/9783110723175-010/html>

71. Introduction and History. Samsunport. URL: <https://www.samsunport.com.tr/en/about-us/introduction-and-history>

72. Isik, Y. Strong Turkey-Ukraine ties are key to Black Sea security, 2022. URL: <https://analytics.intsecurity.org/en/turkiye-policy-towards-the-Black-sea-region/>

73. Is There a Need to Develop a NATO Strategy for the Black Sea Security? EDAM. URL: <https://edam.org.tr/en/foreign-policy-and-security/is-there-a-need-to-develop-a-nato-strategy-for-the-black-sea-security>.

74. Key term - Economic Cooperation. URL: <https://library.fiveable.me/key-terms/ap-euro/economic-cooperation>

75. Kıbrıs Postası. Turkey's Population Reaches 85 Million 372 Thousand 377 People. *CYPRUS MIRROR*. URL: https://www.kibrispostasi.com/c140-DAILY_NEWS/n506404-turkeys-population-reaches-85-million-372-thousand-377-people

76. Koru S. Turkey's Black Sea Policy: Navigating between Russia and the West. URL:

<https://www.fpri.org/article/2017/07/turkeys-Black-sea-policy-navigating-russia-west/?utm>

77. Kucukgocmen A., Hayatsever H. Turkey, Romania, Bulgaria sign deal to clear floating Black Sea mines. Reuters, 2024. URL:

<https://www.reuters.com/world/turkey-romania-bulgaria-ink-deal-clear-floating-Black-sea-Mines-2024-01-11/>

78. Leeann Murphy, L. Turkey demographics: peoples, cultures, and languages. Moon Travel Guides, 2012. URL:

<https://www.Moon.com/travel/trip-ideas/turkey-demographics-peoples-cultures-and-languages/>

79. Lessaffer R., The Peace of Karlowitz (1699). URL: <https://opil.ouplaw.com/page/945>

80. The Geostrategic Importance of the Black Sea Region: A Brief History. Center for Strategic and International Studies (CSIS). URL: <https://www.csis.org/analysis/geostrategic-importance-Black-sea-region-Brief-History>

81. Map of the Black Sea. One World – Nations Online. URL: <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/Black-Sea-political-map.htm>

82. Maritime Security in the Black Sea Region: Prospects for Increased Support. EUAM Ukraine. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/news/maritime-security-in-the-black-sea-region-prospects-for-increased-support/>

83. Outzen R. Part 3. Defense cooperation: Turkey's triangular balancing in the Black Sea region. Atlantic Council, 2024. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/part-3-defense-cooperation-turkeys-triangular-balancing-in-the-Black-sea-region/>

84. Regional actors. URL: <https://surl.lu/declw>

85. Relations between Türkiye and Romania. Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs.

URL: <https://www.Mfa.gov.tr/relations-Between-turkiye-and-roMania.en.Mfa#:~:text=T%C3%BCrkiye%20and%20RoMania%20are%20two,tHe%20Black%20Sea%20EconoMic%20Cooperation.>

86. Republic of Türkiye. Міжнародний валютний фонд (IMF). URL:

<https://www.imf.org/en/Countries/TUR>

87. Right-wing lawmakers dominate Turkish parliament. *Duvar English*.

URL:

<https://www.duvarenglish.com/right-wing-lawmakers-dominate-turkish-parliament-news-62431>

88. Service R. R. Romania, Bulgaria, Turkey Sign Memorandum On Black Sea Demining Operation. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*.

URL: <https://www.rferl.org/a/black-sea-demining-romania-bulgaria-turkey-sign/32769056.html>

89. Sezer C. Turkish drone maker Baykar to invest \$300 mln to develop jet engine, CEO says. Reuters, 2024. URL:

<https://www.reuters.com/Business/aerospace-defense/turkish-drone-Maker-Baykar-invest-300-Mln-develop-jet-engine-ceo-says-2024-10-24/>

90. Stiglitz, J. E. (2002). Globalization and its discontents. URL: <http://digaMo.free.fr/stig2002.pdf>.

91. Strong Turkey-Ukraine ties are key to Black Sea security. *Middle East Institute*. URL:

<https://www.Mei.edu/puBlications/strong-turkey-ukraine-ties-are-key-Black-sea-security>

92. The Ethnic Groups Of Turkey. WorldAtlas. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/tHe-etHnic-groups-of-turkey.HtMl>

93. The Ethnic Groups Of Turkey. URL: <https://MinorityrigHts.org/country/turkey/>

94. The Observatory of Economic Complexity. Turkey and Bulgaria. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/tur/partner/bgr>
95. The Observatory of Economic Complexity. Turkey and Georgia. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/tur/partner/geo>
96. The Observatory of Economic Complexity. Turkey and Romania. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/tur/partner/rou>
97. The Observatory of Economic Complexity. Turkey and Russia. URL: <https://oec.world/en/profile/country/tur>
98. The Observatory of Economic Complexity. Turkey and Ukraine. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/tur/partner/ukr>
99. The Treaty of Lausanne. URL: <https://theLausanneProject.com/History-lausanne-treaty/>
100. Turkey. Candidate Country. Portal of the European Committee of the Regions. URL: <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Turkey.aspx>
101. Turkey. Chatham House. URL: <https://www.ChathamHouse.org/regions/europe/turkey>
102. Turkey: democracy index 2023. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1380751/turkey-democracy-index/>
103. Turkey: Demographic trends. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.Britannica.com/place/Turkey/Demographic-trends>
104. Turkey Exports By Country. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/turkey/exports-by-country>
105. Turkey. Exports, Imports, and Trade Partners. The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://oec.world/en/profile/country/tur>
106. Turkey forges new economic policies but lira's plunge continues. Al Jazeera, 2023. URL: <https://www.aljazeera.com/economy/2023/6/23/turkey-economy-new-policies-erdogan>

107. Turkey: Freedom in the World 2024 Country Report. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2024>
108. Turkey: Growth of the real gross domestic product (GDP) from 2020 to 2030 (compared to the previous year). Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/263612/gross-domestic-product-gdp-growth-in-turkey/>
109. Turkey Imports By Country. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/turkey/imports-by-country>
110. Turkey inflation monthly 2024. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/895080/turkey-inflation-rate/#:~:text=Year-on-year%20change%20in%20CPI%20in%20Turkey%202016-2024&text=In%20November%202024>
111. Turkey: Judiciaries Worldwide. URL: <https://judiciariesworldwide.fjc.gov/country-profile/turkey?utm>
112. Turkish companies ready to support Ukraine's reconstruction: Trade Minister – Türkiye Today. *Türkiye Today*. URL: <https://www.turkiyetoday.com/Business/turkish-companies-ready-to-support-ukraines-reconstruction-trade-Minister-121183/>
113. Turkey neutralises several PKK terrorists in northern Iraq, northern Syria. *TRT Global*. URL: <https://www.trtafrika.com/turkey/turkiye-neutralises-several-pkk-terrorists-in-northern-iraq-northern-syria-17298972>
114. Turkey Population (2025). Worldometer. URL: <https://www.worldometers.info/world-population/turkey-population/>
115. Turkey Projects Soft Power in the Balkans. *TRT World Research Centre*. URL: <https://researchcentre.trtworld.com/featured/perspectives/turkey-projects-soft-power-in-the-balkans/>.
116. Turkey's physical geography. All About Turkey. URL: <https://www.allaboutturkey.com/geography.html>

117. Ukraine received 50 Turkish Bayraktar TB2 drones since Russian invasion. *Middle East Eye*. URL: <https://www.Middleeasteye.net/news/russia-ukraine-war-tB2-Bayraktar-drones-fifty-received>

118. What Are The Major Natural Resources Of Turkey? WorldAtlas. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-major-natural-resources-of-turkey.html>

119. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=TR>

120. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. TÜİK Kurumsal. *Veri Portalı*. 2023
URL: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>

121. Agrarlebensmittel. *Republic of Türkiye Investment Office*. *Invest in Türkiye*. URL: <https://surl.li/qfMBiv>

122. Aktaş, Ö. F. Karadeniz'de uzlaşımın anahtarı: Karadeniz İşbirliği Konseyi, 2017. URL: <https://www.yenisafak.com/bilgi/karadenizde-uzlasinin-anahtari-karadeniz-isbirligi-konseyi-2684515>

123. Aridemir, H. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Karadeniz Bölgesi ve Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Politikası. İstanbul, 2011. URL: <https://surl.li/aeYdtv>

124. Bundeszentrale für politische Bildung. Das politische System der Türkei (2014). *bpb.de*. URL: <https://www.bpb.de/themen/europa/tuerkei/184968/das-politische-system-der-tuerkei-2014/>

125. Çavuşoğlu: Türkiye Rusya-Ukrayna krizinde başından beri net bir tutum sergilemiştir. *Etki Haber*. URL: <https://www.etkiHaBer.coM/cavusoglu-turkiye-rusya-ukrayna-krizinde-Basindan-Beri-net-Bir-tutuM-sergileMistir-282602H.HtM>

126. Çiftçi, C. Karadeniz'in Jeostratejik Önemi ve Jeopolitik Güvenliği. Stratejik Ortak: Türkiye Uluslararası İlişkiler Makaleleri, 2022. URL: <https://stratejikortak.coM/2022/01/karadenizin-jeostratejik-oneMi-ve-jeopolitik-guvenligi.HtMl>

127. Demircan, Ozan. Wirtschaft in der Türkei: Das ökonomische Chaos schafft Verlierer und Gewinner. 2023. URL: <https://www.BpB.de/tHeMen/europa/tuerkei/541073/wirtscHaft-in-der-tuerkei/>

128. Edirne Antlasmasi. İslâm Ansiklopedisi. URL: <https://islaMansiklopedisi.org.tr/edirne-antlasMasi>

129. Fanger S. CPC | Türkiye's Role in Black Sea Security Post-Russia's Invasion of Ukraine. URL: <https://caspiantpolicy.com/research/security/turkiyes-role-in-black-sea-security-post-russias-invasion-of-ukraine>

130. Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi Kavramının Türkiye'nin Jeopolitiğine Etkileri. URL: <https://strasaM.org/analiz-ve-raporlar/analiz/genisletilMis-karadeniz-Bolgesi-i-kavraMinin-turkiyenin-jeopolitigine-etkileri-3631>

131. Hatun E. TASAM. Türkiye'nin Karadeniz-Kafkasya Vizyonu ve Perspektifler. 2018. URL: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/51271/turkiyenin_karadeniz-kafkasya_vizyonu_ve_perspektifler

132. Karadeniz'de Değişen Güç Dengeleri ve Türkiye-Rusya İlişkileri. URL: https://www.insaMer.coM/tr/karadenizde-degisen-guc-dengeleri-ve-turkiye-rusya-iliskileri_532.HtMl

133. KARLOFÇA. İslâm Ansiklopedisi. URL: <https://islaMansiklopedisi.org.tr/karlofca>

134. Ozan Demircan. Wirtschaft in der Türkei, 2023. URL: <https://www.BpB.de/tHeMen/europa/tuerkei/541073/wirtscHaft-in-der-tuerkei/>

135. Romanya ile İkili İlişkiler. T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*. URL: <https://www.Mfa.gov.tr/-turkiye-roManyasi-siyasi-iliskileri.tr.Mfa>
136. Staatsoberrhaupt. Centrum für angewandte Politikforschung (C·A·P) München. URL: <https://www.cap-lmu.de/themen/tuerkei/politisches-system/staatsoberrhaupt.php>
137. Sakhri, M. Théorie du complexe de sécurité régionale, 2024. URL: <https://worldpolicyhub.com/fr/theorie-du-complexe-de-securite-regionale/?form=MG0AV3>
138. Tellioğlu İ., Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları. URL: <https://www.ttk.gov.tr/karekod/dogukaradenizdeturkler.pdf>.
139. TÜRK BOĞAZLARI / T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*. URL: <https://www.mfa.gov.tr/turk-bocazlari.tr.mfa>
140. Türkiye – Bulgaristan İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*. URL: <https://www.Mfa.gov.tr/turkiye-Bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.Mfa>
141. Türkiye – Gürcistan Siyasi İlişkileri. T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*. URL: <https://www.Mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.Mfa>
142. Türkiye Mineral İhracatı / Kaolin. 2021. URL: <https://www.kaolin.coM.tr/kaolin-den-HaBerler/turkiye-Mineral-iHracati>
143. Türkiye'nin Eğitim Karnesi Neler Söylüyor? EkoIQ Editör. 2023. URL: <https://www.ekoIQ.coM/turkiyenin-egitiM-karnesi-neler-soyluyor/>
144. Türkiye: 2013'ten 2023'e Kentselleşme. URL: <https://www.statista.com/statistics/255487/urbanization-in-turkey/>
145. Zeynep C. Türkiye stratejik konumuyla ulaşım rotası 'Orta Koridor'da kilit ülke haline geldi. *Anadolu Ajansı*. URL:

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-stratejik-konumuyla-ulasim-rotasi-orta-ko-ridorda-kilit-ulke-haline-geldi/2192372>

ДОДАТКИ

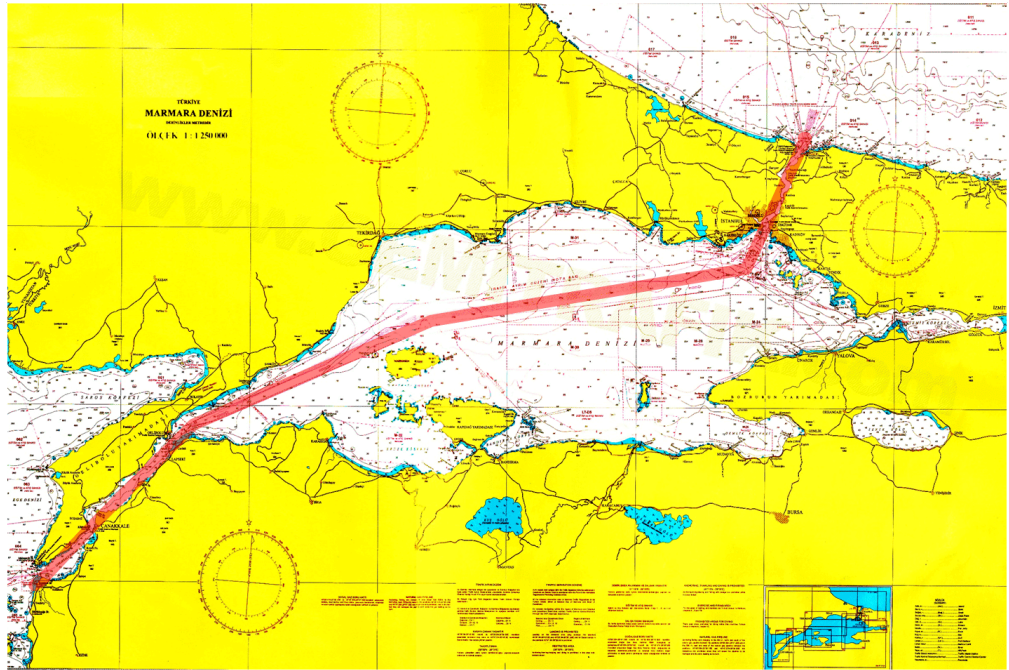

Рис.А.1. Протока Дарданелли [126]

Рис. Б.1 Морський транспортний коридор країн-членів ОЧЕС у Чорноморському регіоні [122]

Рис. В.1 Сухопутний транспортний коридор ОЧЕС [122]

Рис. Г.1 Основні транспортні маршрути через Туреччину між Європою та Азією [144]

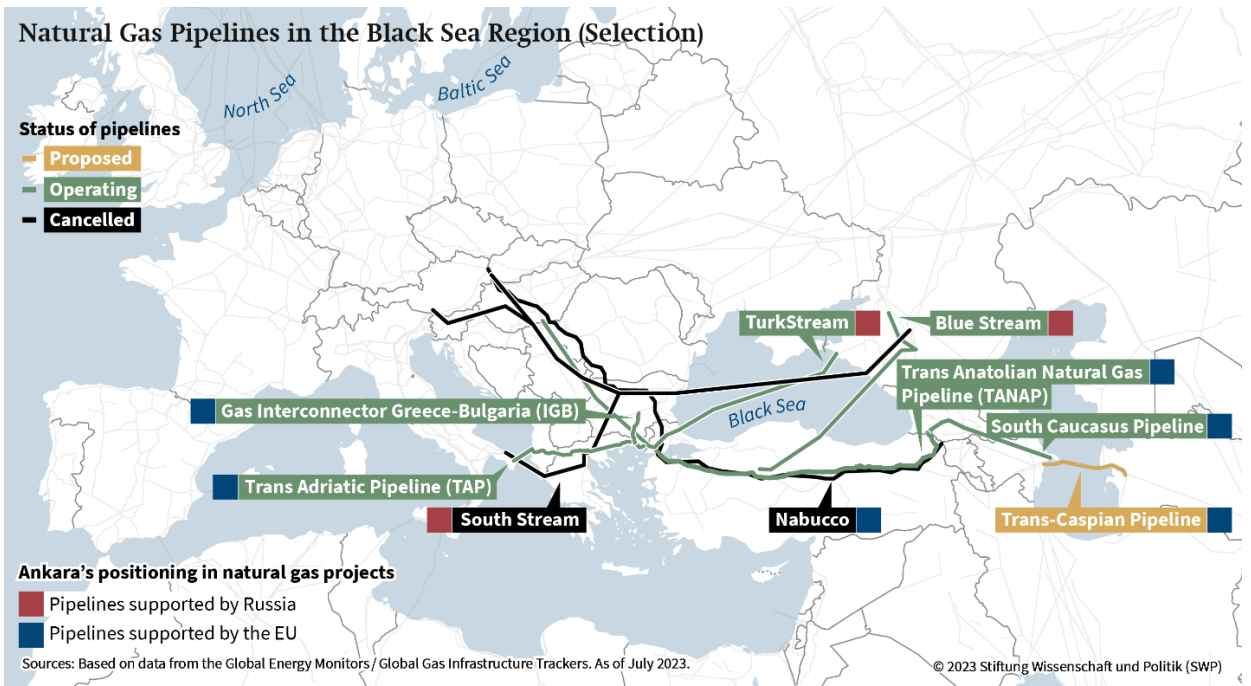

Рис. Д.1 Газопроводи Чорноморського регіону [26]

Додаток Е

Рис. Е.1 Обсяг експорту Туреччини за країнами у 2024 р. (млрд доларів США)

Розроблено авторкою за матеріалами: [104]

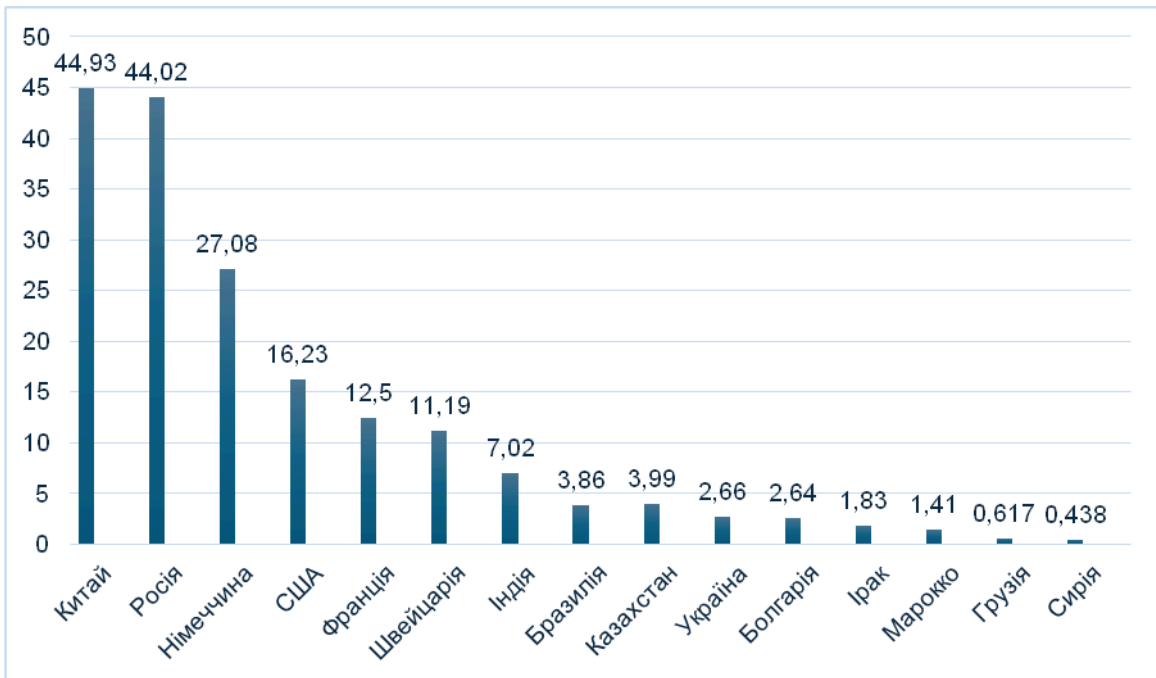

Рис. Ж.1 Обсяг імпорту Туреччини за країнами у 2024 р. (млрд доларів США)

Розроблено авторкою за матеріалами: [109]

Додаток И
Таблиця И.1

Обсяг зовнішньої торгівлі Туреччини з країнами Чорноморського регіону у
2023 р. (у тисячах доларів США, поточна вартість)

Країни	Рік							
	2019		2020		2021		2022	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Україна	2,156,454	2,725,419	2,090,410	2,590,375	2,900,545	4,524,674.75	3,059,409	4,455,394
Грузія	1,578,014	272,350	1,461,362	348,884	1,703,745	470,851	2,399,750	872,536
Болгарія	2,668,230	2,384,901	2,634,706	2,124,160	3,953,436	2,545,472	4,721,645	2,693,341
Румунія	4,073,075	2,770,908	3,895,656	2,769,255	5,175,021	3,434,434	3,611,838	6,947,484
Росія	4,152,137	23,115,236	4,506,813	17,829,236	5,774,392	28,959,361	9,342,796	58,848,948

Складено авторкою за матеріалами [34]

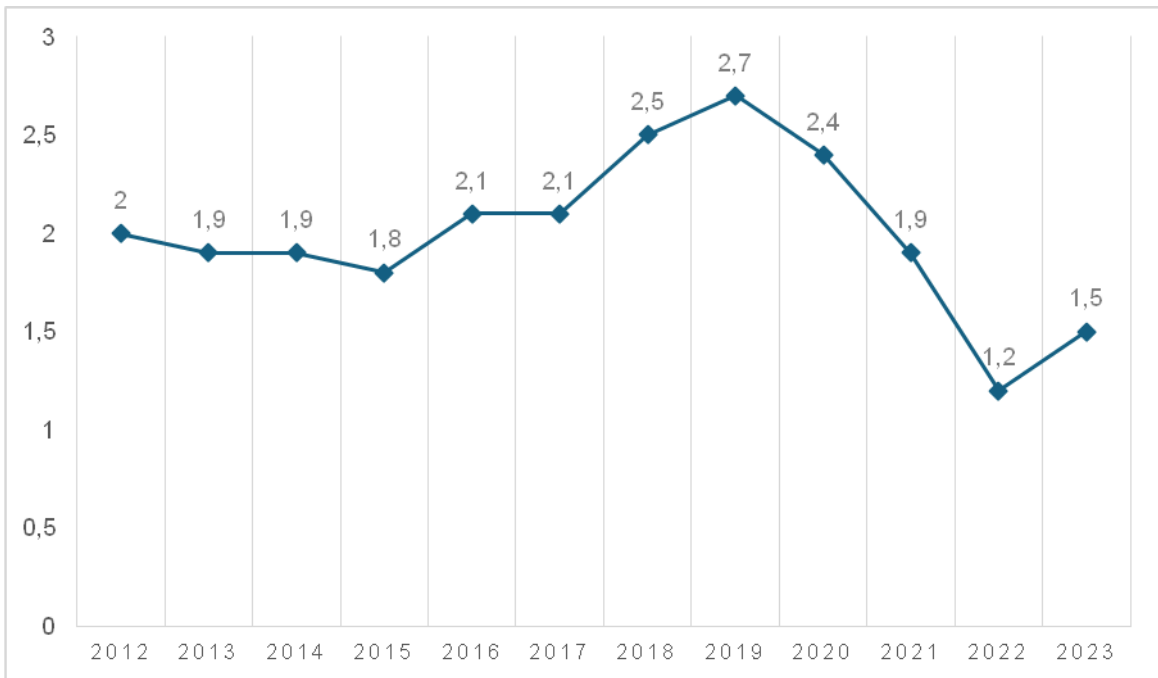

Рис. І.1 Військові витрати (% від ВВП) Туреччини

Розроблено авторкою за матеріалами: [119]

Додаток К

Рис.К.1. Етнічний склад населення Туреччини
Розроблено авторкою за матеріалами: [92]

- Турки
- Араби
- Курди
- Курди Заза
- Черкеси
- Бошняки
- Грузини

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу бакалавра студентки спеціальності
,«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньої програми «Міжнародні відносини та регіональні студії»

Чорнобай Анастасії Миколаївни

на тему: «Роль Туреччини у регіональній безпеці Чорноморського басейну»

31.05.2025 р.

м. Харків

Кваліфікаційна бакалаврська робота студентки Чорнобай Анастасії Миколаївни присвячена актуальному та стратегічно важливому дослідженню ролі Туреччини у забезпеченні регіональної безпеки Чорноморського басейну. У роботі здійснено комплексний аналіз геополітичного значення регіону, інтересів ключових акторів та багатовекторної зовнішньої політики Туреччини, спрямованої на підтримку стабільності та захист власних інтересів у Чорномор'ї.

Під час написання кваліфікаційної роботи, студентка продемонструвала високий рівень теоретичних знань з міжнародних відносин, регіональної безпеки та геополітики, аналітичних навичок та здатність до самостійного проведення наукового дослідження.

Робота відзначається чіткою структурою, логічною послідовністю викладу матеріалу та обґрунтованими висновками. Студентка ретельно проаналізувала історичні, економічні, політичні та безпекові аспекти Чорноморського регіону, розглянула ключові інструменти та ініціативи

Туреччини, спрямовані на зміцнення регіональної безпеки, включаючи її участь у міжнародних організаціях та двосторонні відносини. Вона вміло оперувала значним масивом інформації, що свідчить про її глибоке занурення у тему.

Студентка показала здатність до критичного мислення та самостійного аналізу складних міжнародних процесів у регіоні, що характеризується перетином інтересів великих держав. Вона використала широкий спектр джерел, включаючи наукові статті, офіційні документи, аналітичні звіти та матеріали міжнародних організацій, що свідчить про її високий рівень підготовки та вміння працювати з інформацією.

Під час написання роботи студентка продемонструвала ініціативність, відповідальність та високий рівень самостійності. Її підхід до дослідження був професійним та науково обґрунтованим. Коректне застосування наукових методів дослідження забезпечило виконання поставлених у роботі завдань. Теоретична цінність роботи ґрунтується на глибокому і багатосторонньому вивченні теми.

Кваліфікаційна бакалаврська робота студентки Чорнобай Анастасії Миколаївни виконана на високому науковому рівні, відповідає вимогам, що пред'являються до бакалаврських робіт, і заслуговує на відмінну оцінку.

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцентка
ПАНАСЕНКО

Ганна

Харківський національний
педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків
05.06.2025

Екзаменаційній комісії із захисту
кваліфікаційних бакалаврських робіт
студентів спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу бакалавра
студентки спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
Чорнобай Анастасія Миколаївна

на тему: «Роль Туреччини у регіональній безпеці Чорноморського басейну»

Кваліфікаційна бакалаврська робота Чорнобай Анастасії Миколаївни є надзвичайно актуальним та своєчасним дослідженням, присвяченим ролі Туреччини у системі регіональної безпеки Чорноморського басейну. В умовах сучасної геополітичної турбулентності, зростання напруженості та складних викликів, що стоять перед регіоном, аналіз політики ключових акторів, зокрема Туреччини, набуває першочергового значення.

Актуальність теми не викликає сумнівів, оскільки Чорноморський регіон є точкою перетину інтересів великих держав та ключовим для європейської та євроатлантичної безпеки. Туреччина, зі своїм унікальним географічним положенням та амбіціями регіонального лідерства, відіграє критично важливу роль у формуванні безпекового ландшафту. Дослідження її стратегій, викликів та досягнень у цій сфері має значне теоретичне та практичне значення.

Структура роботи є логічною та послідовною, відповідає поставленим завданням. Вступ чітко окреслює актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет та методологію дослідження. Розділи роботи, що стосуються теоретико-методологічних засад регіональної безпеки, геополітичного значення Чорноморського басейну, аналізу зовнішньополітичних пріоритетів Туреччини та її інструментів впливу в регіоні, дозволяють повною мірою розкрити заявлену тему.

Змістовне наповнення роботи свідчить про глибоке опрацювання значного обсягу наукової літератури, офіційних документів, аналітичних

матеріалів та статистичних даних. Авторка коректно використовує науковий апарат, оперує відповідною термінологією. Особливо цінним є аналіз багатовекторності турецької зовнішньої політики, її спроб балансувати між різними центрами сили, а також впливу конфліктів у регіоні на її безпекову стратегію. Висновки щодо трансформації ролі Туреччини від регіонального гравця до важливого стратегічного партнера є обґрунтованими та підтверджуються фактичним матеріалом.

Позитивними аспектами роботи є: ґрунтовний теоретичний аналіз концепції регіональної безпеки та її застосування до Чорноморського басейну; детальний розгляд геополітичного контексту та інтересів ключових акторів у регіоні; комплексне дослідження інструментів та механізмів, які Туреччина використовує для реалізації своєї безпекової політики в Чорномор'ї; актуальні висновки щодо місця Туреччини в сучасній архітектурі регіональної безпеки та її потенціалу для подальшого впливу.

Серед незначних зауважень можна відзначити можливість більш детального розгляду внутрішньополітичних чинників, що впливають на зовнішньополітичні рішення Туреччини щодо Чорноморського регіону. Деякі аспекти екологічної безпеки Чорного моря та роль Туреччини в них могли б бути проаналізовані глибше.

Загалом, кваліфікаційна бакалаврська робота Чорнобай Анастасії Миколаївни є цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке демонструє високий рівень підготовки студентки. Робота має як теоретичну, так і практичну цінність, розширюючи розуміння складних процесів регіональної безпеки та ролі ключових держав у ній; заслуговує на високу позитивну оцінку, а її авторка – на присвоєння кваліфікації бакалавра за спеціальністю «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Рецензент:

Кандидат політичних наук, доцент
доцент кафедри політології, соціології і культурології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

Юлія ДІБКОВА

